

De toekomst in het verleden

In 1970 publiceerde het Centraal Planbureau (CPB) een voorwaardelijke middellange-termijnprognose met als titel: *De Nederlandse Economie in 1973*. Nu de kerngegevens van het *Centraal Economisch Plan 1973* bekend zijn, kan een vergelijking worden gemaakt tussen de in 1970 voorspelde en de actuele kerngegevens. Deze vergelijking zal een globaal karakter moeten dragen, omdat het CPB over allerlei externe gegevens, zoals de ontwikkelingen in het buitenland en het te voeren overheidsbeleid, destijds veronderstellingen moest maken. Deze veronderstellingen blijken achteraf niet al te realistisch te zijn geweest. Zo werd de toename van de wereldinvoer tussen 1971 en 1973 op ca. 12% geschat, terwijl de werkelijke stijging ca. 19% was. Voor het invoerprijspeil werd een prijsdaling van 2,8% voorzien. In 1972 daalde het invoerprijspeil met 1%, maar volgens de nieuwste gegevens zullen de invoerprijzen in 1973 met 3,5% stijgen. De jaarlijkse stijging van de loonsom per werknemer werd voor 1972 en 1973 op 7,5% à 8% gesteld; de laatste gegevens wijzen op een toename van 12,5% en 13,5%.

In het licht van de bovenstaande afwijkingen tussen de gemaakte veronderstellingen en de realisatie zal het duidelijk zijn, dat de resultaten van de voorspelling niet daverend zijn. Het hoge werkeloosheidspeil van de laatste jaren (prognose 50.000 man in 1973, realisatie 110.000) werd in het geheel niet voorzien. Ook de prijsstijging werd fors onderschat; de geraamde stijging was 2,5% à 3% in 1972 en 1973, volgens de kerngegevens van 1973 was in 1972 de toename 8% en zal deze voor 1973 7,5% zijn. Het saldo op de betalingsbalans werd qua teken goed voorspeld (overschot van 0,6 mrd. in 1971 en van 1,0 mrd. in 1973), maar het „actuele” saldo is veel groter (f. 3,25 mrd. in 1972 en f. 2,50 mrd. in 1973). Naar verhouding werden de arbeidsproductiviteit en het produktievolume in de bedrijven redelijk voorspeld.

Als men de verschillen tussen raming en realisatie van enkele zeer belangrijke macro-economische grootheden bekijkt, dan zijn de resultaten van de prognose niet bepaald indrukwekkend. En als men bovendien met de in brede kring aangehangen visie instemt, dat de beste test voor theorieën in de voorspelkracht is gelegen, dan rijst een vrij somber beeld voor onze modelbouwers op. Ondanks het gebruik van geavanceerde econometrische modellen, waarin een grote hoeveelheid economische, wiskundige en statistische know-how is verwerkt, blijkt de voorspelkracht op middel-

lange, maar vaak ook op korte termijn, nogal wat te wensen over te laten.

Over de oorzaak hiervan verschillen de economen van mening. Sommigen vinden dat het zwakke punt voornamelijk ligt bij het beschikbare statistische materiaal, dat onvoldoende is om de economische theorie te toetsen. Als men ingewikkelde schattingsmethoden op vrij ruwe cijfers loslaat, blijven de resultaten gering. Door beter cijfermateriaal, waarbij o.a. valt te denken aan kwartaal- en sectorcijfers en regionale rekeningen zouden de resultaten aanmerkelijk kunnen verbeteren.

Andere economen, zoals bijv. de aanhangers van G. Katona, zoeken de oorzaak bij de economische theorie. Vooral de veronderstelde rationaliteit in het menselijke handelen is hen een doorn in het oog. De rol van niet-economische variabelen mag volgens deze economen niet worden verwaarloosd. Zo is volgens Katona de mening, die groepen mensen over de economische en politieke toestand hebben, belangrijk. Deze gedachte is door hem uitgewerkt op het gebied van het consumentengedrag. Omdat het besteedbare inkomen van veel consumenten zo is toegenomen, dat meer wordt verdiend dan nodig is voor de elementaire levensbehoeften, kunnen bepaalde uitgaven worden uitgesteld (of vervroegd d.m.v. consumptief krediet) als pessimisme of optimisme over de toekomst daartoe aanleiding geven. Naast de koopkracht is ook de kooplust van belang.

Met de meting van attitudes wordt een sociaal-wetenschappelijk terrein betreden, dat traditioneel door de economen werd gemedend (op marketinggebied is wat dit betreft overigens al het een en ander gedaan). Misschien zal de inbreng van Katona c.s. op den duur kunnen leiden tot een soort multi-disciplinaire modellen waarin voor een strikte scheiding tussen economische en niet-economische (nu nog exogene) variabelen geen plaats meer is. Van groot belang hierbij is uiteraard de mate waarin de sociale wetenschappen menselijke attitudes en de veranderingen daarin kunnen meten. Ten aanzien hiervan staan sommige economen, zoals bijv. M. K. Evans, nogal sceptisch. Toch lijkt mij, dat meer inspanningen om het menselijk element in de economie te betrekken broodnodig zullen zijn om de toekomst beter dan in het verleden te kunnen voorspellen.

Wim Franckena

Inhoud

<i>W. D. Franckena:</i> De toekomst in het verleden	357
Column Galbraith, door Drs. W. Siddré	359
<i>Prof. Dr. B. M. S. van Praag en Drs. Ir. A. Kapteyn:</i> Wat is ons inkomen ons waard? (1)	360
<i>Ir. S. A. Boon:</i> Sociaal-economische beschouwingen over erfpacht	363
Mededelingen	366
Fisconomie Persoonlijke lasten en inkomstenbelasting, door F. C. Wijle	367
Europa-bladwijzer Opheffing van omzetbelastinggrenzen, door Europa Instituut Leiden	370
Ingezonden Wie bewaakt de bewakers?, door Drs. G. Nooteboom, met naschrift van Prof. Mr. H. J. Hellema	372
Boekennieuws Dr. Wazir Singh: Policy development, a study of the Social and Economic Council of the Netherlands, door Drs. H. N. Hoogendonk	373

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f 78,00 per kalenderjaar (incl. 4% BTW); studenten f 46,80 (incl. 4% BTW), franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).

Betaling: Abonnementen en contributies. (na ontvangst van stortings/giro-acceptkaart) op girorekeningno. 122945 t.n.v. Stichting het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f 2,50 (incl. 4% BTW en portokosten). Bestellingen van losse nummers uitsluitend door overmaking van de hierboven vermelde prijs op girorekeningno. 8408 t.n.v. Stichting het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam met vermelding van datum en nummer van het gewenste exemplaar.

Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Advertenties: B.V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Galbraith

Galbraith, de beeldenstormer, is weer actief: „De neo-klassieke en de neo-keynesiaanse economie bieden ons geen nuttige instrumenten om de economische problemen, waarmee de moderne samenleving geconfronteerd wordt, aan te pakken” 1). Hij laat het daar niet bij. Integendeel, hij vindt dat er nog veel werk gedaan moet en kan worden door nuttige economen. Dit zijn lieden, die expliciet rekening houden met het verschijnsel macht in hun dagelijkse werk. Zij zijn geëmancipeerd. De traditionele wetenschap heeft daarentegen geen rekening met de macht gehouden, waardoor de economische wetenschap het contact met de werkelijkheid verliest. In de traditionele theorie schikt een ondernemer zich naar de wensen van de consument: hij is onderworpen aan de krachten van de markt. Ook de staat is, volgens de traditionalisten, in zijn doen en laten onderworpen aan de wensen van zijn onderdanen. Volgens Galbraith gaat dit verhaal maar zeer ten dele op. Het marktsysteem bestrijkt slechts 50% van de productie. De overige 50% van de productie wordt gereguleerd via een „power or planning system”. Dit laatste systeem bestaat in Amerika uit hooguit 2.000 grote ondernemingen.

De neoklassieke micro- en macro-economische analyse falen. Het drama van de micro-economische analyse bestaat hierin dat deze theorie ons leert dat monopolies en oligopolies een te gering beslag leggen op de schaarse middelen. Een ideale aanwending van de middelen suggereert juist een uitbreiding van de productie in die bedrijfstakken die gekenmerkt worden door

marktonvolkomenheden. Hier gaat volgens Galbraith de traditionele theorie de mist in. Immers, onze instincten zeggen ons dat er teveel auto's, teveel cosmetische artikelen en teveel wasmiddelen worden geproduceerd. Anderzijds geldt dat er te weinig middelen aangewend worden in die sectoren, waar het marktsysteem wél prevaleert. Hij noemt in dit verband de woningvoorziening, de gezondheidsdiensten en het lokale vervoer. In deze sectoren is het machtssysteem wel actueel. Hier wordt macht wel door de markten bedwongen.

Is deze scheve allocatie van schaarse middelen een reflectie van de keuzen van consumenten? Galbraith gelooft hier niet in. Volgens hem moet de oorzaak veeleer worden gezocht in de aard van het „power or planning system”. Ondernemingen die hiertoe behoren zijn in staat om hun eigen belangen ongehinderd na te streven, in het bijzonder zijn zij zelf in staat om hun groei te bestendigen. Het bestendigen van deze groei blijkt mogelijk als hun desiderata aangaande de te verrichten onderzoek-activiteiten, aangaande gekwalificeerd personeel enz. ook doelstellingen van algemeen landsbelang worden. Er is dan sprake van een symbiose tussen publieke en private bureaucratieën. In deze toestand worden de deelnemende partijen rijkelijk beloond: de groei verhoogt de salarissen van de leden van de technestructuur.

Ook de macro-economische analyse faalt. Galbraith wijst erop dat de moderne macro-economische politiek gebaseerd is op de validiteit van de werking van neoklassieke model-

len. Bij een overbesteding moet de excessieve vraag worden teruggedrongen. Dit heeft gevolgen voor de prijzen van eindproducten en van produktiefactoren. Ondernemers reageren hierop. Zij luisteren immers naar de signalen van de markt. Hier staat echter tegenover dat grote organisaties moeilijk gepakt kunnen worden. Zij zijn immuun voor restrictieve monetaire politiek omdat hun kredieten-stroom niet gevaar loopt dankzij leningen bij geaffilieerde financiële instellingen. Bovendien lopen hun opdrachten niet terug bij een inperking van overheidsuitgaven. Immers, overheidsuitgaven aan geasfalteerde wegen en industriële research worden vanwege het algemeen belang van deze uitgaven toch gesanctioneerd.

De beschouwingen van Galbraith zijn nogal speculatief, en daarom zeer interessant voor de lezer, maar veel van zijn beweringen dienen met behulp van kwantitatieve methoden verder te worden onderzocht alvorens tot de conventionele wijsheden te gaan behoren.

W. Sidde

1) J. K. Galbraith, Power and the useful economist, *The American Economic Review*, maart 1973.

Wat is ons inkomen ons waard? (I)

PROF. DR. B. M. S. VAN PRAAG*
DRS. IR. A. KAPTEYN

In twee artikelen doen de auteurs verslag van de eerste resultaten van een onderzoek, hoe de Nederlander zijn inkomen waardeert. Hoe varieert de waardering tussen de sociale klassen? In hoeverre wordt de waarde afgemeten aan het eigen inkomen? Wat is de invloed van de gezinsomvang?

In deze periode van het jaar vormen de loononderhandelingen weer voorpaginanieuws. Bij de loonconflicten schijnt het alsof het inkomen de enige factor is die ons welzijn bepaalt. Natuurlijk is dat niet zo, maar toch ontstaat de indruk dat het inkomen als enige direct beïnvloedbare en kwantificeerbare factor voor ons welzijn voor velen een symbolische waarde heeft gekregen. De betekenis van het inkomen wordt sterk overschat en geïdentificeerd met het totale welzijn. Hierdoor worden de harde loononderhandelingen beter begrijpelijk, omdat het eigenlijk niet gaat om het inkomen als een van de welzijnscomponenten, maar om het inkomen als *symbool* voor het totale welzijn. De verharding der standpunten en de felle strijd van de kant der vakbonden zou dan kunnen worden opgevat als een uiting van frustratie over het totale welzijn en de evolutie daarvan, alsmede een erkenning van het feit dat aan de andere componenten, behalve de hoogte van het inkomen, slechts zeer weinig te beïnvloeden valt op korte termijn. De preoccupatie met langere termijn doelstellingen als inkomensnivellering, scholing, bedrijvenwerk enz., kan als ondersteuning van deze these gelden 1).

De problematiek van de inkomensnivellering, de prijscompensaties en dergelijke, wordt slechts doorzichtig, wanneer men erkent dat in feite door de onderhandelende partijen wordt uitgegaan van de mogelijkheid van *interpersonele nutsvergelijking*. Het extra tientje in de arbeidersbeurs wordt waardevoller geacht dan datzelfde tientje in de beurs van het hogere kader. Deze stelling is weliswaar intuïtief aanvoelbaar, doch nog weinig wetenschappelijk gefundeerd. Vooral onder invloed van Pareto heeft men lange tijd gesteld, dat interpersonele nutsvergelijking niet mogelijk zou zijn en ook niet noodzakelijk. In het laatste decennium is door verschillende economen het onbevredigende van deze situatie erkend en wordt het beschouwen van dit kernprobleem der economie langzamerhand weer een respectabele bezigheid. Wij citeren met instemming een recente publikatie van Tinbergen 2).

„The prevailing opinion of economists today on the utility function is one of *agnosticism*. Usually it is held that utility cannot be measured. This is comparable to the attitude of physicists vis-à-vis heat before the concepts of temperature and quantity of heat were introduced. The idea that utility cannot be measured is unsatisfactory. It is unsatisfactory because utility is the basic concept of economic theory and represents something that should enter into the set of aims of socio-economic policy. In particular, comparison of the utility experienced by various groups in a population is desirable once we admit that we must aim at some type of social optimality or of social justice. We must consider present-day practice concerning these matters as pre-scientific and try to deal with them in a scientific rather than an intuitive way. Today's practice is, at best, an attempt by politicians to compare intuitively the utilities experienced by various groups and attain as satisfactory a situation as possible, especially with regard to income distribution”.

De auteurs van dit artikel houden zich eveneens bezig met de meting van „utility or welfare”. Het empirisch onderzoek

daarvan heeft reeds enige smakelijke vruchten afgeworpen 3) 4). Hoewel ons onderzoek geenszins in de eerste plaats is opgezet om de inkomensproblematiek voor de conflicterende partijen in Nederland te verhelderen, wil het toeval dat het onderzoek wel relevant is voor deze problematiek. Daarom leek het goed een enigszins populaire uiteenzetting van de gevolgde methodiek en van de eerste resultaten te geven in dit blad.

Het onderzoek

In oktober 1971 heeft de Consumentenbond een enquête in de *Consumentengids* gepubliceerd onder de titel „Wie zijn onze leden?”. Deze enquête had tweeërlei doelstelling: allereerst de vergaring van informatie van direct belang voor de Consumentenbond en ten tweede de verkrijging van een aantal gegevens ten dienste van meer diepgaand wetenschappelijk onderzoek over de consument. Daarbij wordt financiële steun verleend door de Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek. De voor dit artikel relevante vraagstelling die in de enquête aan de orde kwam was, of de consument de hoogte van zijn netto inkomen kan waarderen op een numerieke schaal. Het is duidelijk, dat praktisch iedereen er een idee van heeft hoe hij de hoogte van zijn actuele netto inkomen wil kwalificeren: als „goed”, als „voldoende”, als „onvoldoende” enz. Daarom hebben we de respondenten de vraag voorgelegd wat de hoogte van het netto inkomen voor hen zou moeten zijn opdat het de kwalificatie „goed” verdient, de kwalificatie „voldoende”, de kwalificatie „slecht” enz., in totaal negen kwalificaties. Op deze vraag bleek een zinvolle beantwoording mogelijk.

Voor kwantitatief onderzoek komt men echter niet ver met deze kwalitatieve waarderingen van inkomensniveaus.

* De auteurs zijn verbonden aan het Economisch Instituut der Rijksuniversiteit te Leiden. Het onderzoek wordt financieel gesteund door de Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek. Wij danken de Consumentenbond voor zijn medewerking. De verantwoordelijkheid voor dit artikel berust uitsluitend bij de auteurs.

1) B. M. S. van Praag, *De Mens in de Economie*, in de serie Bedrijfskundige Signalementen, Stenfort Kroese, Leiden, 1972.

2) J. Tinbergen, *An Interdisciplinary Approach to the Measurement of Utility or Welfare*, The Economic and Social Research Institute, Fifth Geary Lecture, Dublin, 1972.

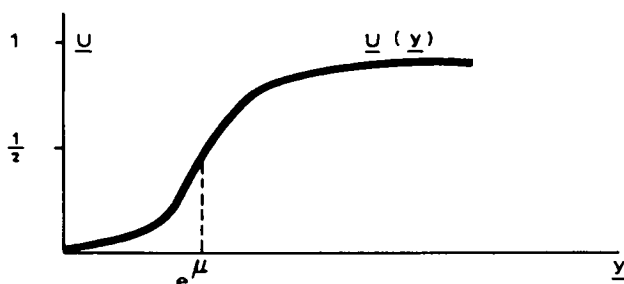
3) B. M. S. van Praag, The Welfare Function of Income in Belgium: an Empirical Investigation, *European Economic Review*, 1971, blz. 337-369.

4) B. M. S. van Praag en A. Kapteyn, Further Evidence on the Individual Welfare Function of Income: an Empirical Investigation in The Netherlands, *European Economic Review*, 1973, blz. 1-30.

Hoewel op het eerste gezicht wat gewaagd, hebben wij daarom de sprong gemaakt en net als bij de schoolrapporten de kwalificatie „goed” geïdentificeerd met een 8, de kwalificatie „ruim voldoende” met een 7, de kwalificatie „voldoende” met een 6, „bijna voldoende” met een 5 enz. Deze transformatie van verbale waardering in getallen is in feite minder gevaarlijk of minder arbitrair dan het aan de lezer mag voorkomen; er zit een duidelijke psychologische theorie achter, waarvoor verwezen wordt naar de pagina's 55 t/m 59 in *Individual Welfare Functions and Consumer Behavior* 5) of in het artikel „The Welfare Function of Income in Belgium” (zie voetnoot 3) waar verslag wordt gedaan van een soortgelijk onderzoek in België.

Op deze wijze is het mogelijk een waarderingscurve te tekenen met op de horizontale as de inkomensniveaus en op de verticale as de waarderingsniveaus van 0 tot 10, die het antwoord op de waarderingsvraag door het individu in beeld brengt. Deze curve geeft dus een beschrijving van de waardering van het inkomen door de consument op een 0-10 schaal. Wij noemen de functie *de individuele welvaartsfunctie van het inkomen*. De functie is voor een 3.000 respondenten uit verschillende sociale lagen met verschillende inkomens en verschillende familie-omstandigheden geschat. Het bleek dat een consistente beantwoording van de vraag voor de meeste respondenten mogelijk was, ongeacht de scholingsgraad. Het karakteristieke beeld was een welvaartsfunctie zoals afgebeeld in figuur 1.

FIGUUR 1

De figuur laat zien dat de waardering van het inkomen aanvankelijk vrij sterk stijgt met het inkomen, doch dat bij een hoger inkomensniveau de marginale gulden slechts tot weinig extra satisfactie leidt. Een toestand van volledige satisfactie wordt in het algemeen niet bereikt. Wij wijzen er met nadruk op, dat elke respondent zijn eigen waarderingschaal heeft. Dit betekent, dat het inkomen dat als zeer goed wordt onderhouden door individu A, zeer wel slechts matig voldoende kan blijken voor individu B. Ieder heeft zijn *eigen* individuele welvaartsfunctie.

Een tweede belangrijke opmerking is, dat er geen enkele garantie is dat het „goed” van individu A hetzelfde betekent als het „goed” van individu B. Het is in feite een politiek waarderingsoordeel, wanneer gesteld wordt dat A en B, die beide hun inkomen als goed kwalificeren, ook even gelukkig zijn. Dit behoeft bepaald niet het geval te zijn. Individu A kan veel lagere eisen stellen aan het leven dan individu B. Wanneer we echter aannemen, dat het persoonlijke geluk slechts door het individu zelf kan worden waargenomen en beoordeeld, op zijn eigen schaal die uiteraard beïnvloed wordt door zijn omgeving, dan kan toch worden gesteld dat wanneer er dan interpersoneel vergeleken moet worden, deze vergelijkingsbasis de zinnigste is. D.w.z. dat A en B die beiden hun inkomensniveau waarden met een 8, geacht worden even gelukkig te zijn en dat personen die hun inkomensniveau beiden waarden met een 4, even ongelukkig zijn enz.

Ongetwijfeld is deze uitspraak niet objectief bewijsbaar. Het gaat om een *waarderingsoordeel*, dat in feite door politici moet worden geveld. Steeds zal echter de waardering die iemand zélf van zijn situatie geeft, de basis moeten vormen van de interpersonele vergelijking.

Bij het bezien van de steekproef is het van belang enige

voorzichtigheid te betrachten bij het van toepassing verklaren van de uitkomsten voor de gehele Nederlandse bevolking. Sommige groepen, zoals agrariërs en ongeschoolde arbeiders, zijn in de steekproef zwaar ondervertegenwoordigd. Uit andere, hier niet ter zake doende, onderdelen van de enquête blijkt echter, dat de resultaten voor de wel voldoende vertegenwoordigde groepen redelijk representatief geacht mogen worden, hoewel het inkomen in de steekproef meestal aan de hoge kant is.

De resultaten

Zoals gezegd, bleek de vorm van de curve vrijwel uniform te zijn voor alle respondenten. Op grond van een vroeger geconstrueerde theorie 5), toetsten wij de hypothese, dat de curve beschreven zou kunnen worden door middel van een lognormale verdelingsfunctie, d.w.z. de waardering van een inkomen y , schrijf $U(y)$, wordt gegeven door $U(y) = \Lambda(y; \mu, \sigma)$, waar

$$\Lambda(y; \mu, \sigma) = \frac{1}{\sigma \sqrt{2\pi}} \int_0^y \frac{1}{t} \exp \left\{ -\frac{1}{2} \left(\frac{t - \mu}{\sigma} \right)^2 \right\} dt$$

De argumentatie voor deze functionele specificatie zullen we achterwege laten 5), het zij voldoende hier op te merken dat deze specificatie op grond van de enquête-resultaten bepaald niet verworpen kan worden.

De functie bevat twee parameter, μ en σ . De interpretatie van deze grootheden is betrekkelijk eenvoudig. Het getal e^μ is nl. de mediaanwaarde van de lognormale curve. De gemiddeld gevonden waarde voor μ in oktober 1971 was 9,5. De hiermee corresponderende mediaanwaarde e^μ is ca. f. 14.000. Dit betekent dus, dat de gemiddelde respondent een inkomen van ca. f. 14.000 nodig had om zich ten halve op de welvaarts-ladder opgeklommen te voelen. Hij waardeerde dat inkomen met een 5, bijna voldoende. Dit inkomen noemen we het mediaaninkomen.

De parameter σ laat zich nu als volgt interpreteren. De fractie van het mediaaninkomen dat bijvoorbeeld nodig is om de inkomenswaardering van het individu op te krikken van 5 naar ca. 6,9 is gelijk aan $e^{\frac{1}{2}\sigma}$. Gemiddeld bleek de waarde van σ in de steekproef gelijk te zijn aan 0,5, d.w.z. de sprong van waarderingsniveau 5 naar waarderingsniveau 6,9 wordt geïdentificeerd met een inkomensstijging van $e^{0,25} = 28\%$ van het mediaaninkomen van f. 14.000. Uiteraard verschillen deze parameters per individu. Hieronder geven we enige tabellen van de gemiddelde mediaaninkomens en bijbehorende factoren $e^{\frac{1}{2}\sigma}$ voor verschillende sociaal-economische classificaties van de steekproef.

De volgende groepskenmerken worden daarbij onderscheiden. Ten eerste de activiteiten van de gehuwde vrouw en voorts het genoten onderwijs, de werkomgeving en het beroep van de hoofdkostwinner. Tenslotte hebben we de steekproef geclassificeerd volgens enige inkomensklassen. De meest interessante resultaten zijn weergegeven in de tabellen 1 en 2. In tabel 1 geven we een kruistabel, waarbij de kolommen corresponderen met de inkomensgroepen en de rijen corresponderen met de twee eerstgenoemde sociologische kenmerken. Voor de twee overige kenmerken was uiteraard ook een kruistabellering mogelijk, maar dit bleek niet tot bijzonder frappante resultaten te leiden. Daarom is voor het derde en vierde kenmerk de kruisclassificatie naar inkomens-

5) B. M. S. van Praag; *Individual Welfare Functions and Consumer Behavior*, North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1968.

Tabel 1. De gemiddelde welvaartskenmerken van enkele sociale- en inkomensgroepen a)

Echtgeno(o)t(e) van de hoofdkostwinner werkt:	Inkomensintervallen		0-8		8-12		12-18		18-26		26-36		Meer dan 36		Totaal		Gemiddeld inkomen
gehele week	—	—	5,5	9,9	6,9	12,4	7,4	15,2	7,7	20,0	8,1	41,7	6,9	15,6	6,9	15,6	21,8
geregeld, niet volledige werktijd	—	—	7,3	12,5	12,1	13,0	12,5	13,2	5,2	13,9	2,5	14,0	4,0	13,2	4,0	13,2	19,6
ongeregeld	4	—	5,7	12,5	13,8	13,2	12,2	13,4	4,0	13,0	1,5	1,35	3,7	13,2	3,7	13,2	19,8
niet	4	—	4,7	11,2	6,5	12,7	6,7	18,4	8,0	18,2	—	—	—	16,3	6,3	16,3	20,0
	3,6	9,6	5,2	10,7	7,2	13,4	6,7	17,4	7,1	22,1	7,3	41,3	6,3	16,4	6,3	16,4	20,0
	24	1,38	310	1,27	624	1,28	529	1,31	192	1,34	85	1,36	1764	1,28	1764	1,28	20,0
Totaal	3,3	9,51	5,2	10,6	6,4	13,2	6,9	16,9	7,4	21,3	7,6	40,6	6,5	15,9	6,5	15,9	19,8
	37	1,35	477	1,26	961	1,29	844	1,32	300	1,34	131	1,37	2750	1,30	2750	1,30	19,8
Onderwijs:																	
lager onderwijs	—	—	5,6	9,8	6,6	12,5	—	—	—	—	—	—	6,1	11,3	6,1	11,3	13,7
uitgebreid lager onderwijs	3	—	27	1,20	21	1,25	4	—	2	—	1	—	5,8	12,6	5,8	12,6	17,2
lager beroepsonderwijs	4,4	7,9	5,4	10,1	6,5	12,7	7,1	17,8	8,1	17,2	—	—	6,4	14,2	6,4	14,2	17,2
	13	1,29	102	1,26	166	1,27	102	1,29	10	1,42	4	—	397	1,28	397	1,28	13,1
middelbaar onderwijs	—	—	5,2	10,1	6,5	12,3	7,4	15,0	—	—	—	—	6,1	11,4	6,1	11,4	13,1
	2	—	80	1,25	55	1,29	15	1,28	2	—	0	—	154	1,27	154	1,27	19,4
middelbaar beroepsonderwijs	4,3	7,1	5,8	10,0	6,2	13,7	6,8	16,9	7,1	22,2	7,3	41,2	6,3	15,4	6,3	15,4	19,4
	17	1,32	70	1,28	142	1,29	122	1,31	37	1,35	12	1,40	400	1,30	400	1,30	16,6
hoger beroepsonderwijs	2,8	8,5	5,4	10,2	6,5	13,0	7,2	15,9	7,5	19,6	—	—	6,3	13,7	6,3	13,7	16,6
	12	1,23	82	1,27	153	1,26	64	1,33	12	1,36	4	—	327	1,28	327	1,28	20,2
universitair onderwijs	—	—	5,2	10,5	6,4	13,1	7,0	16,4	7,4	20,9	7,6	41,8	6,6	15,7	6,6	15,7	20,2
	8	—	117	1,29	353	1,29	377	1,32	116	1,33	29	1,42	1000	1,31	1000	1,31	24,3
	4,3	8,3	5,1	10,9	6,1	13,6	6,8	17,5	7,3	22,1	7,7	34,5	6,5	18,5	6,5	18,5	24,3
	27	1,36	96	1,33	128	1,34	198	1,32	128	1,35	86	1,36	663	1,34	663	1,34	24,3
Totaal	3,9	9,51	5,3	10,6	6,4	13,2	7,0	16,9	7,4	21,3	7,7	40,6	6,5	15,9	6,5	15,9	19,8
	82	1,35	574	1,26	1018	1,29	882	1,32	307	1,34	136	1,37	2999	1,30	2999	1,30	19,8

a) De inkomens zijn uitgedrukt in duizenden guldens per jaar. De laatste kolom geeft de gemiddelde inkomens van de respondenten in de „totaal“-kolom. De cijfers hebben betrekking op de situatie in oktober 1971.

klasse achterwege gelaten en presenteren we daarvoor slechts de marginale tabellen.

In tabel 1 staat in elke cel rechtsboven het mediaaninkomen van de groep, en daaronder de inkomensstijgingsfactor die leidt tot een stijging van de waardering met 1,9 vanaf het mediaaninkomen. Het getal linksboven geeft het aantal waarnemingen in deze klasse aan, terwijl het getal linksboven later zal worden behandeld. Voor cellen met minder dan 10 waarnemingen is alleen het aantal waarnemingen genoteerd. We zien dat de mediaaninkomens sterk stijgen met de inkomensklasse waarin men zich bevindt. Dit is intuïtief plausibel, de waardering van het inkomen wordt onbewust afgemeten aan het werkelijk genoten inkomen.

Er blijken interessante verschillen te bestaan tussen de mediaaninkomens van het gezin waarin de vrouw niet werkt en dat waarin de vrouw full-time werkt. Gemiddeld ligt per inkomensklasse het mediaaninkomen van het gezin waar de vrouw niet werkt ca. 8% hoger dan dat van het gezin waar de vrouw de hele week werkt. De reden hiervoor is waarschijnlijk, dat bij een *gelijk* inkomen het gezin waar beide partners werken in een lagere sociale klasse thuishoort dan het gezin waar alleen de man het inkomen mee naar huis brengt. Het referentiekader van het gezin waar beide partners werken blijft aldus de sociale klasse, waar het merendeel van de gezinnen over minder inkomen beschikt, omdat alleen de man werkt. Het leidt tot de constatering, dat gezinnen waar beide partners werken, meer tevreden zijn met hun inkomen. Een tweede constatering heeft betrekking op de waarde van σ . Het stijgingspercentage van het inkomen vanaf het mediaaninkomen, corresponderend met een waarderingsstijging van 1,9, kortweg $e^{\frac{1}{2}\sigma}$, is behalve in de inkomensklassen van 8.000 tot 12.000 gulden in alle klassen hoger voor het gezin met werkende vrouw dan voor het gezin zonder werkende vrouw. Dat wil zeggen: er is procentueel meer inkomensstijging nodig in een dergelijk gezin om dezelfde welvaartsstijging te bewerkstelligen. Bezien we de invloed van de scholing op het benodigde mediaaninkomen, dan valt in het algemeen een stijging op van het mediaaninkomen met het opleidingsniveau. Hetzelfde geldt voor de factor $e^{\frac{1}{2}\sigma}$.

Tabel 2 leert, dat de mediaaninkomens van mensen in een verschillende werkomgeving elkaar niet veel ontlopen. Opvallend is de bijzonder hoge $e^{\frac{1}{2}\sigma}$ van de zelfstandigen. De onderverdeling naar beroep bevestigt de bevindingen uit tabel 1.

Tabel 2. Gemiddelde welvaartskenmerken van enkele sociale groepen a)

	Aantal waarnemingen	Mediaan inkomen	Netto-inkomen	$e^{\frac{1}{2}\sigma}$	Waardering van het eigen inkomen
<i>Arbeidsomgeving van de hoofdkostwinner in dienst van:</i>					
overheid	955	16,3	20,1	1,31	6,5
stichting of vereniging zonder winstoogmerk	463	15,5	19,7	1,30	6,6
particuliere firma	1.282	15,4	19,7	1,29	6,5
zelfstandig	130	16,8	24,2	1,37	6,6
niet werkzaam	136	12,0	13,7	1,33	5,7
Totaal	2.966	15,9	19,8	1,30	6,5
<i>Beroep van de hoofdkostwinner</i>					
ongeschoold arbeider	11	8,9	9,7	1,24	5,0
geschoold arbeider	140	10,7	12,6	1,24	6,1
administratief personeel	294	12,0	14,6	1,28	6,2
lager en middelbaar leidend personeel	399	15,9	19,4	1,28	6,4
niet-burgerlijk personeel bij politie, leger etc.	112	16,7	17,7	1,28	6,1
onderwijzend personeel (inclusief universiteit)	424	15,8	21,1	1,31	6,7
Hoger/middelbaar vakspecialist	915	15,2	19,1	1,30	6,5
vrije beroepen en hoger personeel	362	22,5	30,4	1,35	6,8
commerciële en overige vrije beroepen	128	14,1	18,9	1,34	6,6
agrariër	15	22,2	28,8	1,35	5,8
gepensioneerd	54	16,7	21,7	1,30	6,8
zonder beroep	118	10,1	11,0	1,34	5,4
tijdelijk zonder werk	9	—	—	—	—
Totaal	2.981	15,9	19,8	1,30	6,5

a) Mediaaninkomen en netto inkomen luiden in duizenden guldens per jaar. De cijfers hebben betrekking op de situatie van oktober 1971.

Sociaal-economische beschouwingen over erfpacht

IR. S. A. BOON*

1. Conclusies

Bij het overwegen van het uitgeven van grond in erfpacht moet men zich goed realiseren dat in dat geval in het algemeen het element dat de beste bescherming geeft tegen inflatie uit de eigendom wordt gelicht. Het opstal heeft namelijk een beperkte levensduur. De bruto opbrengsten zullen misschien voorlopig overeenkomstig de prijsindex kunnen stijgen. De exploitatielasten die ter verkrijging van de netto opbrengsten op de bruto opbrengsten in mindering moeten worden gebracht, stijgen echter veel sterker, daar de stijging van deze lasten in hoofdzaak afhankelijk zal zijn van de stijging van de loonindex. Aangezien de exploitatielasten relatief te sterk oplopen heeft dit tot gevolg dat het opstal niet voor zeer lange perioden bescherming tegen inflatie biedt, terwijl dit voor grond wel het geval is. Hiermede is de sterke preferentie, die beleggers voor grond in eigendom hebben, verklaard. Deze bescherming tegen inflatie is voor beleggers zoals pensioenfondsen een levensbelang gezien de toekomstige verplichtingen.

Wanneer het uitgeven van grond in erfpacht toch wordt overwogen, moeten de condities zo worden gekozen dat de

„earning power” van de investering in de grond overeenkomt met de „earning power” die beleggers zouden realiseren op de projecten, indien de grond daarvoor in eigendom zou zijn verkregen. Indien de condities voor het verkrijgen van grond in erfpacht ongunstiger zijn, wordt het uitgeven in erfpacht voor de belegger onaantrekkelijk. De extra kosten zullen worden doorberekend en moeten door de consumenten uiteindelijk worden betaald. In wezen wordt de burger op deze wijze extra belast. Deze „indirecte” belasting zal slechts voor een deel de middelen die een gemeente ter beschikking staan vergroten, en voor een ander deel naarvoren komen in een waardevermeerdering van de grond in de boeken van de gemeente, waardoor het twijfelachtig is of deze de gemeenschap ooit ten goede komt. Immers, daarvoor zou de grond moeten worden verkocht.

In de *Nota Volkshuisvesting* wordt ervan uitgegaan dat voor investeringen in de woningbouw deze „earning power” in de huidige inflatoire situatie 8,5% zou mogen bedragen. De berekeningen die erop zijn gericht aan te geven met welk aanvansrendement de beleggers voor de woningbouw genoeg moeten nemen gaan uit van deze 8,5%. Voor investeringen in kantoorgebouwen en andere niet-woningbouwprojecten zal de „earning power” die op het geïnvesteerd geld wordt gemaakt wat hoger zijn en uitkomen op ca. 9,5%. Het percentage van 8,5 is zo gekozen dat het voor de belegger nog juist voldoende aantrekkelijk is om geld in onroerend goed te investeren. De marge tussen 8,5% en de rente op leningen en dergelijke van 7% - 7,5% moet de extra zorg die onroerend goed met zich mee brengt compenseren. Nu lijkt het onjuist, zo niet onredelijk wanneer gemeenten een hogere „earning power” dan de reeds genoemde 8,5% (9,5%) op de investeringen in grond zouden willen maken. Voor de hieronder volgende berekeningen gaan wij van dit standpunt uit.

2. „Earning power” van geld geïnvesteerd in grond

2.1. Algemeen 1)

Om de rente te berekenen die wordt gemaakt op geld dat in grond wordt geïnvesteerd, kan gebruik worden gemaakt van de „earning power”-methode. De „earning power”, verder genoemd EP, van een investering in grond is het rentepercentage waarbij de contante waarde van de netto-opbrengsten (cash flow) gedurende de beschouwde tijdsduur gelijk is aan de oorspronkelijke investering. Deze EP is rechtstreeks vergelijkbaar met de EP op investeringen in onroerend-goed-projecten en de rente en aflossingen op obligaties of onderhandse

Hoe meer scholing voor een beroep nodig is, hoe hoger in het algemeen $e^{1\sigma}$ is, terwijl ook hier het vermelde mediaaninkomen sterk samenhangt met het werkelijk genoten inkomen.

Wanneer de individuele welvaartsfunctie eenmaal is gemeten, is het ook mogelijk te berekenen hoe het individu zijn inkomen op de eigen schaal waardeert. Deze waarderungen (op een schaal van 0 tot 10) zijn ook in de tabellen 1 en 2 weergegeven; in tabel 1 als het element linksboven in elke cel, in tabel 2 in de laatste kolom. Men ziet dat in elke sociale groep de ontevredenheid in de lage inkomensklassen groot is. Waarderungen van 3 à 4 mogen onthutsend genoemd worden. Vergelijkt men echter de sociale klassen integraal, dan zijn de verschillen in waardering veel geringer dan overeenkomt met de grote verschillen in gemiddeld inkomen tussen de klassen. De geschoolde arbeider is met f. 12.600 per jaar bijvoorbeeld even tevreden als een militair of politiemann met f. 17.700 per jaar. Uiteraard zijn de betrekkelijk geringe verschillen in tevredenheid tussen de sociale klassen de keerzijde van de hierboven gedane constatering dat het opgegeven mediaaninkomen verandert met eigen inkomen. De individuele welvaartsfunctie schuift dus mee met het inkomen. Dit verschijnsel hebben we „*preference drift*” gedoopt. (zie voetnoot 3).

In het tweede deel van het artikel zullen we uitvoeriger op de „*preference drift*” ingaan en bovendien de invloed van de gezinsomvang op de inkomenswaardering in de beschouwing betrekken.

B. M. S. van Praag
A. Kapteyn

* De auteur is directeur van een pensioenfonds.

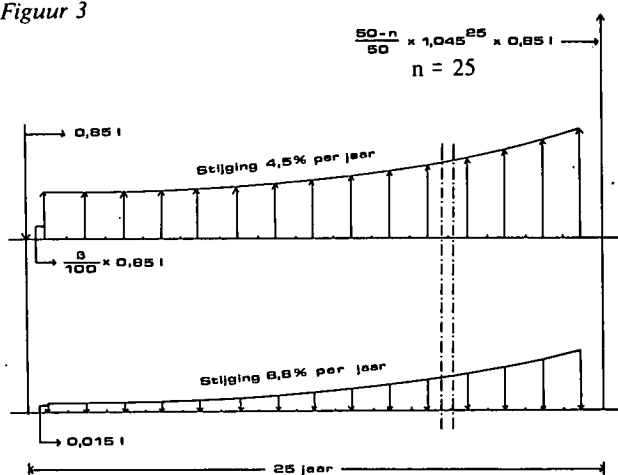
1) Dit gedeelte is analoog aan het overeenkomstige gedeelte van het artikel „Enkele beschouwingen naar aanleiding van de *Nota Volkshuisvesting*”, *ESB*, 20 september 1972.

vonden. De huur die in het eerste jaar zal worden betaald bedraagt dus 0,0791. Dit percentage moet als een gemiddeld percentage worden gezien. Er zijn natuurlijk projecten welke betere of slechtere resultaten geven. Uitgaande van een totaal aan stichtingskosten van f. 1.700 per m² betekent dit dat de huur f. 134,40 per m² zal bedragen om uitgaande van de hiervoor gegeven veronderstellingen een rente van 9,5% op de investering te maken.

3.3. Grond in erfpacht

Voor deze berekening wordt aangenomen dat de erfpachts-canon rechtstreeks aan de huurder in rekening wordt gebracht. De aanvangscanon bedraagt $0,07 \times 0,151$. Deze canon zal, zoals voor deze uiteenzetting in dit hoofdstuk wordt aangenomen, stijgen met 5% per jaar. Figuur 3 geeft het cash-flow-schema weer voor de investering in het opstal.

Figuur 3

Na de uiteenzetting bij figuur 2 spreekt figuur 3 voor zichzelf. Wanneer de rente die op de investering in het opstal (0,851) wordt gemaakt op 9,5% wordt gesteld kan β worden berekend. Het is duidelijk dat α kleiner is dan β , omdat in dit laatste geval de exploitatiekosten betrokken worden op een investering die 85% bedraagt van de investering voor het geval de grond in eigendom zou zijn verkregen en voorts omdat bij de bepaling van de restwaarde nu geen rekening kan worden gehouden met de waardevermindering van de grond. Voor β wordt gevonden 8,6%. De totale huur die in het eerste jaar zal worden betaald, bedraagt

$$\frac{\beta}{100} \times 0,851 + 0,07 \times 0,151 = 0,0841.$$

3.4. Consequenties van grond in erfpacht

De in hoofdstuk 3.3 uitgerekende totale huur inclusief de canon (0,0841) is 6,3% hoger dan de huur voor het geval dat de grond in eigendom wordt verkregen (0,0791). De f. 134,40 per m² welke in hoofdstuk 3.2. als voorbeeld werd genomen zal in het geval van erfpacht tegen condities, zoals hier aangenomen, worden verhoogd tot f. 142,80 per m². De extra huurkosten zullen, alle andere omstandigheden gelijkblijvende, worden doorberekend in de prijzen en uiteindelijk door de consument worden betaald.

Wat zal nu in deze tijd het resultaat van het uitgeven van grond in erfpacht zijn?

1. Dat de gemeenten meer en meer geneigd zullen zijn de canon te indexeren. Indien dit inhoudt dat de aanvangscanon zou worden gesteld op het niveau van de „vaste” canon van bijv. 7% dan betekent dit dat de gemeente een rente op de grond maakt van bijna 13%. Dit percentage is veel hoger dan het percentage dat de belegger op de investering in onroerend goed incl. de grond zou maken.
2. Dat het surplus aan rente dat de gemeente ontvangt boven de rente die de belegger normaliter maakt op de beleggingen in onroerend goed als kostenelement in de huren zal worden doorberekend en uiteindelijk door de consument zal worden betaald. Dit betekent dus dat de prettig in de oren klinkende slogan „De waardevermindering van de grond is voor de gemeenschap” tot gevolg heeft dat diezelfde gemeenschap daarvoor via hogere huren zal moeten betalen.
3. Dat, indien de gemeenten genoeg zouden nemen met de rente die de beleggers op de investeringen in onroerend goed (incl. grond) in het algemeen maken, de aanvangscanon, die jaarlijks wordt aangepast overeenkomstig de prijsindex, ca. 3% zou moeten bedragen.
4. Dat, indien de aanvangscanon op deze wijze wordt vastgesteld er financieringsmoeilijkheden voor de gemeenten kunnen ontstaan zolang het niet mogelijk is geïndexeerde leningen te verkrijgen met een overeenkomstige lage aanvangsrente.
5. Dat het element dat de beste bescherming geeft tegen inflatie uit de eigendom wordt gelicht. Deze bescherming tegen inflatie is voor beleggers zoals pensioenfondsen een levensbelang, gezien de toekomstige verplichtingen.
6. Dat zolang de grondpolitiek gebaseerd op erfpacht niet wordt gewijzigd en de grond niet wordt verkocht de waardevermindering als zodanig, dus afgezien van de eventueel geïndexeerde canon, de gemeenschap niet ten goede zal komen.

S. A. Boon

esb

Mededelingen

Kwantitatieve methoden in de bedrijfseconomie

Over enkele weken organiseert de Vereniging van Afgestudeerden van de Erasmus Universiteit een post-doctorale cursus over kwantitatieve methoden in de bedrijfseconomie.

Het programma luidt:

- 15 mei: Operations research: waar wel en hoe niet? (Drs. J. A. Hartog);
- 22 mei: Onzeker doch besluitvaardig (Prof. W. Begeer);
- 29 mei: Een dag uit het leven van een OR-man (Prof. J. Sittig).

Plaats: Erasmus Universiteit, Burg. Oudlaan 50, Rotterdam.

Aanvang: steeds 19.30 uur. Kosten:

f. 50 (leden van VVA en zusterverenigingen) en f. 70 (niet-leden). Opgave: secretariaat VVA, Burg. Oudlaan 50, Rotterdam, tel. (010) 14 55 11, tst. 3752. Het inschrijfgeld moet vóór 15 mei worden overgemaakt op giro 532153.

NIVE-voorjaarsdagen

Op 23 en 24 mei a.s. organiseert NIVE, Nederlandse Vereniging voor Management de voorjaarsdagen in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag. Het programma luidt verkort:

1. woensdag 23 mei:

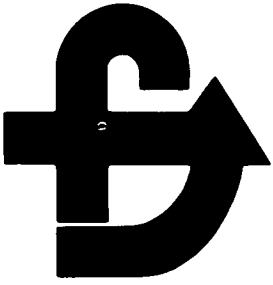
- Uitreiking NIVE-jaarprijs 1973;
- Bouw-onderhoud-inkoop, door de Nederlandse Vereniging voor Doelmatig Onderhoud;
- Bedrijvenwerk - ondernemingsraad, door de Nederlandse Vereniging voor Personeelbeleid;
- Charles, teach us a lesson!, door het

Ideëncentrum;

- Optimale kwaliteit = goede kwaliteitszorg?, door het Nederlands Verpakkingencentrum;

2. donderdag 24 mei:

- Organisatie - onderzoek - verbetering, door de Vereniging voor Organisatie- en Arbeidskunde;
 - Verwezenlijking van doelstellingen door middel van afspraken, door de Nederlandse Vereniging voor Productieleiding;
 - Bouwmarkt en marketing?, door het Nederlands Instituut voor Marketing;
 - Informatiebeheer, door het Nederlands Instituut voor Beleidsformatie.
- De toegang (excl. lunch) is gratis. Toegangskarten, programma's en inlichtingen verkrijgbaar bij NIVE, Parkstraat 18, Den Haag, tel.: (070) 61 49 91, tst. 121.

Persoonlijke lasten en inkomstenbelasting

F. C. WIJLE

Inleiding

Om tegenwoordig de in Nederland door iemand te betalen inkomstenbelasting over een jaar vast te stellen, heeft men slechts het — uniforme — schijventarief toe te passen op diens belastbare som. Om van zijn brutoinkomen (in de zin van onzuiver inkomen) te komen tot zijn belastbare som, moet voor de binnenlandse belastingplichtige worden bijgeteld de afnemings van diens oudedagsreserve en moeten worden afgetrokken a. de toevoeging aan diens oudedagsreserve; b. diens persoonlijke verplichtingen, buitengewone lasten en aftrekbare giften; c. diens te verrekenen verliezen over andere jaren; d. diens belastingvrije som. Dit alles is te lezen in de artt. 3, 4 en 53 en uitgewerkt in de artt. 44 d t/m 47, 51 en 53 der Wet IB 1964, zoals deze luidt met ingang van 1973.

De aftrekken sub b en d zijn in zoverre nader aan elkaar verwant, dat men ze allebei kan zien als symptomen van de aan onze inkomstenbelasting toegeschreven eigenschap, dat deze als subjectieve draagkrachtheffing rekening wil houden met persoonlijke omstandigheden van de contribuabele, welke diens fiscale draagkracht beïnvloeden. Sedert het begin van dit jaar is deze verwantschap bezegeld door hun beider uitdrukking als negatieve termen van een (belastbare) som. Voordien kende men alhier het belastbaar (vóór 1965: zuiver) inkomen, waarvan voor de tariefstoeppassing eerst nog moesten worden afgetrokken de eventuele ouderdomsaftrek, arbeidsongeschiktheidsaftrek en aftrek werkende gehuwde vrouw, terwijl in het (niet-uniforme) tarief de kinderaftrek en de overige aan de persoon verbonden belastingvrije bedragen (-voeten of -minima) waren ingebouwd. Ten aanzien van de buitengewone lasten en giften was zelfs de situatie vóór 1965 aldus, dat daarmee formeel eerst ná de tariefstoeppassing rekening werd gehouden, nl. „door het belastingbedrag te vermindere(n)” (artt. 51 en 51a Besluit IB 1941). Slechts de persoonlijke verplichtingen zijn van de aanvang af (1893) steeds in

aanmerking genomen als negatieve bestanddelen van het zuiver c.q. belastbaar inkomen; als inkomensoverdrachten leenden deze zich wellicht het duidelijkst voor de visie, geen deel uit te maken van het subjectieve inkomen van de overdrager. Het begrip persoonlijke verplichtingen als zodanig is overigens eerst in 1941 in onze inkomstenbelastingwetgeving geïntroduceerd.

Met buitengewone lasten wordt hier te lande rekening gehouden sedert 1941 (wat de eigen studiekosten betreft sedert 1965), met giften sedert 1952. Daarentegen was reeds in 1893 een belastingvrije voet in het tarief verwerkt, oorspronkelijk voor iedereen gelijk; deze heeft zich in de loop der jaren ontwikkeld tot de huidige belastingvrije som via de kinderaftrek (1915), alsmede door differentiatie naar leeftijd en burgerlijke staat (1941), arbeidsongeschiktheid (1955) en het genieten van bepaalde arbeidsinkomen (1962).

De aftrek van eigen studiekosten (art. 46 lid 1 letter c) en die van giften (art. 47 Wet IB 1964) zijn in de wet opgenomen om de studiezijn resp. het ruimschenken te stimuleren 1). Als wij deze (aan het wezen van de inkomstenbelasting min of meer vreemde) aftrekmogelijkheden buiten beschouwing laten, kunnen wij de verwantschap tussen de hierboven sub b en d aangeduide aftrekken nog wat nader omschrijven als beide betreffend persoonlijke lasten, waaraan de contribuabele zich rechtens of feitelijk niet kan onttrekken en die uit het (bruto-) inkomen plegen te worden voldaan.

Deze verwantschap blijkt bovendien hieruit, dat een uitkering of verstrekking aan dezelfde persoon door dezelfde belastingplichtige qua aftrekcategorie voor laatstgenoemde kan verspringen. Een voorbeeld moge deze bewering verduidelijken.

1. A., zelfstandig vrijgezel van 45 jaar met een inkomen boven f. 20.000 per

jaar, heeft B, de 42-jarige weduwe van zijn overleden vriend, als huishoudster in dienst genomen tegen een loon van f. 1.000 per maand. Voorts heeft hij aan B's 23-jarige, buitenshuis studerende zoon C geschonken het recht op een periodieke uitkering van f. 500 per maand tot het einde van diens studie of tot eerder overlijden. C heeft geen ander(e) vermogen of bestaansmogelijkheden. Uit deze gegevens vloeit voor A een aftrek voort van per jaar f. 6.000 (art. 45 lid 1 letter b) + f. 5.180 (art. 53 lid 3).

2. A en B gaan in concubinaat leven. De situatie blijft fiscaal dezelfde.
3. A en B treden in het huwelijk, A's aftrek van f. 6.000 vervalt (C is aanverwant 1e graad geworden), doch A gaat nu kinderaftrek genieten en f. 783 (belastingvrije, art. 30a) kinderbijslag. Zijn aftrek wordt f. 6.640 (art. 53 lid 3) + f. 3.081 (art. 53 lid 4 letter a).
4. C bereikt de leeftijd van 27 jaar. Kinderbijslag en kinderaftrek vervallen. A's aftrek wordt nu f. 5.800 (art. 46 lid 1 letter a) + f. 6.640 (art. 53 lid 3).
5. Vervolgens gaan A en B gescheiden leven, maar er worden nog verzoeningspogingen gedaan. De situatie blijft fiscaal dezelfde (BNB 1960/80).
6. De verzoeningspogingen worden opgegeven. A en B leven nu duurzaam gescheiden. Alimentatie ten laste van A f. 2.000 per maand. Aftrek A volgend jaar: f. 24.000 (art. 45 lid 1 letter b) + f. 5.800 (art. 46 lid 1 letter a) + f. 5.180 (art. 53 lid 3).
7. Tussen A en B wordt echtscheiding uitgesproken. De situatie blijft fiscaal dezelfde (C is aanverwant gebleven, art. 3 lid 3 BW).

Alle aftrekbedragen zijn conform de thans voor 1973 geldende cijfers.

Wij zien hier hetgeen A betaalt fiscaal achtereenvolgens voor hem resulteren in diverse inkomensaftrekken, groot voor zijn betalingen ten bate van:

B

nihil (1 en 2);
f. 1.460 belastingvrije som (3 t/m 5);
f. 24.000 persoonlijke verplichting (6 en 7).

C

f. 6.000 persoonlijke verplichting (1 en 2);
f. 3.864 kb + belastingvrije som (3);
f. 5.800 buitengewone last (4 t/m 7).

Wij zien hier ook dat niet alleen de *aftrekcategoryën* uiteenlopen, doch tevens de *aftrekbedragen*. Slechts in de gevallen 6 en 7 (t.a.v. B) resp. 1 en 2 (t.a.v. C) zijn deze gelijk aan de werkelijk betaalde bedragen. Volledigheidshalve is daarbij nog te vermelden, dat in die laatste gevallen deze bedragen tevens deel uitmaken van het (bruto-) inkomen van resp. B en C (art. 30 lid 1 letter g Wet IB 1964), terwijl dat in de overige situaties niet het geval is. Doch dit kan uiteraard — bezien uit het subjectieve oogpunt van A — geen argument voor het verschil in aftrek zijn. Trouwens: in de gevallen 1 en 2 valt hetgeen A betaalt óók in B's inkomen, terwijl A ter zake niet mag aftrekken.

Voorts krijgen wij uit dit — betrekkelijk simpele — voorbeeld een indruk van de gecompliceerdheid van deze materie. Zowel aanveers als aanslagregelende ambtenaren moeten goed op hun tellen passen om de relevante feiten te traceren. Het al of niet opgehouden zijn van verzoeningspogingen (5 tegenover 6) maakt groot verschil. En zou bijv. C over vermogen beschikken (van vader geërfd?), dan zou de buitengewone-lastenaftrek voor A (4 t/m 7) komen te vervallen (BNB 1955/147).

Er is tenslotte — speciaal sinds 1971 — nog een officieel verband tussen belastingvrije som en aftrek wegens buitengewone lasten (in het bijzonder de kosten ter zake van ziekte enz. van art. 46 lid 1 letter b). Van laatstbedoelde aftrek zijn nl. uitgesloten zekere minima, welke mede afhangen van de hoogte van het onzuiver inkomen. Deze minima worden ten dele beschouwd als reeds te zijn verdisconteerd in de belastingvrije voet 2). Wel wordt hetgeen er dan eventueel van de ziektekosten enz. overblijft, fiscaal voor 125 resp. 150 resp. 175% in aftrek gebracht (zie de tekst van art. 46).

Een dergelijke beknotting is ten aanzien van de persoonlijke verplichtingen niet bekend, met uitzondering van de lijfrentepremies waaraan een bovengrens is gesteld (zie art. 45 lid 2).

De geconstateerde samenhang tussen de verschillende wijzen, waarop onze inkomstenbelasting rekening houdt met op de contribuabele rustende persoonlijke lasten, en de uiteenlopende kwantitatieve resultaten daarvan doen de vraag rijzen of de regeling als geheel bevredigend is, bezien uit een oogpunt van subjectieve draagkracht van de betrokkene. Daartoe lijkt het nuttig die verschillende wijzen afzonderlijk en kritisch — zij het kort — nader te bezien.

Het belastingvrije minimum

Het belastingvrije minimum, hetwelk wij momenteel wel mogen identificeren met de belastingvrije som plus de eventuele belastingvrije kinderbijslag, is een produkt van de gedachtengang dat eerst van fiscale draagkracht, ontleend aan

iemands inkomen, sprake kan zijn nadat daaruit is bekostigd het minimum-levensonderhoud van zichzelf en zijn gezin 3). Niet het biologisch minimum, doch hetgeen „redelijkerwijze nodig is voor het financieren van in het licht van de heersende maatschappelijke opvattingen noodzakelijke levensbehoeften” 3a).

Onze wetgever heeft zich nimmer gewaagd aan individuele benaderingen van dit bedrag. Wij moeten er ook niet aan denken, hoeveel onzekerheden, onverkwikkelijkheden en privacy-aantastingen in de uitvoeringssfeer uit zulk een benadering zouden zijn voortgevloeid. Een ruwere regeling lijkt in deze onvermijdelijk.

Nu zou men kunnen stellen dat de ervaring leert, dat de hier bedoelde „noodzakelijke levensbehoeften” subjectief in omvang plegen te stijgen met het inkomen, en dat individuele inkomensverschillen niet alleen passen in „de heersende maatschappelijke opvattingen”, doch eveneens in het enkele feit van de aanwezigheid van een inkomstenbelasting. En op basis van deze stelling zou men wellicht verwachten, dat de verruwing zou worden gezocht in de richting van verhoging van het belastingvrije bestaansminimum naarmate het (bruto-)inkomen zou oplopen 4).

**Deze rubriek wordt verzorgd door het
Fiscaal-Economisch Instituut van de
Erasmus Universiteit te Rotterdam.**

Een dergelijke verwachting blijkt echter uiterst onmodieus: zelfs die subjectiviteit is thans geheel uitgeschakeld. Iedere belastingvrije voet is — eerst algemeen, later gedifferentieerd per (grote) groep naar leeftijd, burgerlijke staat enz. — gefixeerd op een bepaald bedrag en wel op basis van „het uitgavenpakket van de zeer lage inkomens” 5). Algemeen zou zijn aanvaard „dat de meerdere uitgaven voor kleding enz. bij hogere inkomens, hoezeer ook feitelijk c.q. uit een maatschappelijk oogpunt als noodzakelijk aan te merken, niet meer tot de 'eerste levensbehoeften' behoren” 5). In het verleden heeft weliswaar soms de kinderaftrek van (1922 t/m 1940) en de „aftrek voor de vrouw” (1941 t/m 1972) — uitgedrukt in een inkomensbedrag — binnen zekere grenzen een stijgende tendens vertoond naarmate het inkomen steeg, doch bij gelegenheid van de invoering van het schijventarief werd ieder verband tussen belastingvrije voet en inkomenshoogte uit de weg geruimd en nadrukkelijk van de hand gewezen, dat laatste nota bene als reactie op verzoeken om voetverhoging voor bepaalde groepen wegens veronderstelde *geringheid* van hun inkomsten 6)!

Wij zouden hier dus kunnen spreken van een forfaitaire aftrek zonder tegenbewijs, niet in procenten maar in centen. De enige subjectivering van draagkracht uit hoofde van persoonlijke lasten in deze aftrekrubriek bestaat uit een zekere wettelijke typologie van alle contri-

buabelen naar bepaalde — merendeels gemakkelijk verifieerbare — externe criteria, welke moeten gelden als symbolisch voor iemands draagkrachtbepalende persoonlijke omstandigheden. In deze typologie zijn echter tevens enige objectiverende doelmatigheidsverruwingen verwerkt: simpele criteria, beperking van het aantal relevante omstandigheden en dus van het aantal typen. Voorts zijn de (verschillen tussen de) per type gefixeerde aftrekbedragen niet ontleend aan empirische gegevens, doch aan soortgelijke bedragen uit het verleden, gebaseerd op en gecombineerd met gegeneraliseerde intuïtieve veronderstellingen omtrent „de” draagkracht van „de” ongehuwden beneden 35 jaar, „de” oudere ongehuwden, „de” gehuwden, „de” bejaarden enz., soms opgesierd met de benaming „evidenties” 7). Kwantitatief onderzoek naar budgetten (blijkbaar inclusief die van „de zeer lage inkomens”) is volgens de regering hiertoe niet relevant. Wél het overheidsbudget, dat een belangrijke invloed heeft op de bepaling der belastingvrije voet 8). Iedere f. 100 voetverhoging voor iedereen kost de schatkist ca. f. 150 mln. 9). Geen wonder, dat dit forfait in het algemeen lager ligt dan het minimumloon en ook lager dan de toepassingsnormen voor de Algemene Bijstandswet. Bedacht dient te worden, dat het óók doorwerkt op de belastingschuld der „meer-draagkrachtigen”.

De persoonlijke verplichtingen

De aftrekken wegens persoonlijke verplichtingen en buitengewone lasten zijn in zoverre subjectiever, dat zij uitgaan van werkelijk betaalde bedragen. Dit zit wellicht hierin, dat zij uiteraard minder frequentie vertonen dan de bestaansminima 10). De objectivering ligt hier in de omstandigheid, dat de lasten naar hun aard wettelijk zijn beperkt resp. in hun aftrekbaarheid beknot.

1) MvA Zitting 1962-1963-5380 no. 19, blz. 70 r.k., en MvT Zitting 1969-1970-10970 no. 3, blz. 16 r.k.

2) MvT Zitting 1969-1970-10790 no. 3, blz. 15 e.v.

3) MvA Zitting 1972-11879 no. 7, blz. 7 r.k. 3a) MvT Zitting 1971-1972-11879 no. 3, blz. 5 l.k.

4) Zie ook J. H. Christiaanse in een lezing d.d. 8 april 1967 voor de Vereniging voor Belastingwetenschap; geschrift no. 118 van die Vereniging, blz. 24.

5) MvT Zitting 1969-1970-10790 no. 3, blz. 7 l.k.

6) MvA Zitting 1972-11879 no. 7, blz. 14 l.k., 20 l.k. en 21 r.k.

7) Idem, blz. 14 r.k.

8) Idem, blz. 4 l.k.

9) MvT Zitting 1971-1972-11879 no. 3, blz. 6 l.k.

10) Hoewel dit tegenvalt, met name de persoonlijke verplichtingen, die volgens de aftrekpostennota (Zitting 1970-1971-11212 no. 2) in 1966 voorkwamen in 2.500 van de 3.098 gevallen (ruim 80%); de buitengewone lasten in 767 van de 3.098 gevallen (bijna 25%).

Aangenomen mag worden dat de aftrek van persoonlijke verplichtingen is gegrond op de overweging, dat „er eerst na de vervulling daarvan een bedrag overblijft, waaraan de natuurlijke bestemming van het inkomen, vertering en kapitaalvorming, gegeven kan worden” 11). Anderzijds lijkt de limitatieve opsomming daarvan (thans in art. 45 Wet IB 1964) mede gebaseerd op twee omstandigheden: 1. dat het hier veelal gaat om inkomensoverdrachten, welke wat betreft de positieve kant worden teruggevonden in het (onzuiver) inkomen van dezelfde of van een andere belastingplichtige 12); 2. dat de wetgever geneigd is de mogelijkheid te beperken voor de belastingplichtige om „zijn zuiver inkomen geheel naar welgevallen omlaag te brengen”. Dit laatste is ten aanzien van de beperking qua bedrag van de lijfrente-premieaftrek expliciet te lezen in § 25 lid 3 van de leidraad IB 1941, doch het is duidelijk dat dit bevoogdend trekje eveneens een rol heeft gespeeld bij de uitsluiting van de aftrek van periodieke uitkeringen aan naaste verwanten zonder contraprestatie (art. 45 lid 1 letter b jo. art. 26 letter b en art. 30 lid 1 letter b Wet IB 1964).

Deze bevoogdende tendensen vonden hun aanleiding in de permanente neiging van contribuabelen, hun wettelijke aftrekmogelijkheden extensief aan te wenden en ingenieuze constructies te bedenken — ook toen het tarief nog laag was — om als aftrekbare persoonlijke verplichtingen aan te dienen uitgaven, welke in wezen thuis behoorden hetzij in de vermogenssfeer, hetzij in die der vrijwillige inkomensbestedingen, hetzij in de lastencategorie waarvoor de belastingvrije minima waren bedoeld. Ouderen herinneren zich misschien nog de notariële akten, waarbij ouders aan kinderen jaarlijks rechten op periodieke uitkeringen schonken. En ook meer recentelijk ontbreekt het niet aan pogingen tot oneigenlijk gebruik, waartegen belastingadministratie en rechter — en ook wel eens de wetgever — zich geroepen gevoelen op te treden 13).

Ook hier ontwaren wij dus een regeling, weliswaar gebaseerd op een plausible grondgedachte, doch gedenatureerd door andere factoren waaronder (vrees voor) uitvoeringsbezwaren, die — ondanks (en zelfs wellicht mede ten gevolge van) perfectioneringen in de loop der jaren — het geheel een gekunsteld, willekeurig, fragmentarisch en onlogisch aspect verlenen. Hoe bijvoorbeeld de onbevangen belastingplichtige aan zijn (gezonde) verstand te brengen, dat aan huispersoneel uitbetaald loon niet aftrekbaar is, doch pensioen wél? Dat van een persoonlijk-leningaflossing of een huurkooptermijn het hoofdsomdeel niet, doch het interestbestanddeel wél mag worden afgetrokken? Dat als hij iets koopt tegen periodieke uitkeringen van een particulier, de uitkeringen (zelfs ten bate van een naaste verwant) voor 100%

zijn fiscale draagkracht verminderen, doch bij aankoop van een ondernemer voor 0% 13a)?

De buitengewone lasten

De buitengewone lasten vertonen een soortgelijk aspect, hoewel hier het „dubbele-heffings”-motief ontbreekt: de werking van het overdrachtskarakter der alimentaties aan naaste verwanten (art. 46 lid 1 letter a) is sinds 1941 bij wetsfictie aan de sfeer der persoonlijke verplichtingen onttrokken, terwijl de uitgaven van art. 46 lid 1 letter b — hierna kortheidshalve aan te duiden met: ziektekosten — inkomensbestedingen vormen. Beide soorten uitgaven (art. 46 lid 1 letter c blijft hier als gezegd buiten beschouwing) beïnvloeden dus in de wettelijke opzet het bestedingspatroon van de contribuabele en wel zodanig, dat „naast het inkomen een dergelijke negatieve faktor van draagkracht redelijkerwijs niet buiten beschouwing kan worden gelaten” 14).

De inbreuken op de subjectiviteit zijn hier in hoofdzaak drieërlei:

1. De uitgaven moeten „drukken”; dit betekent dat kosten, welke uiteindelijk door anderen worden gedragen, voor de contribuabele niet aftrekbaar zijn 15), en — met name ten aanzien der kosten van levensonderhoud — dat de contribuabele daartoe „redelijkerwijze genoopt” moet zijn 16). Er moet worden voorzien in een „daadwerkelijke behoefte aan levensonderhoud” 17) en uit de omvangrijke jurisprudentie over al dan niet aftrekbare alimentatie blijkt duidelijk de tendens tot het aanleggen van objectieve maatstaven bij het beoordelen der relevante omstandigheden. Ziektekosten moeten om aftrekbaar te zijn „naar aard en omvang normaal” zijn 18).

2. De ziektekosten zijn kwalitatief beperkt en de dieetkosten zijn geformuleerd: art. 46 lid 2 der Wet, artt. 3b en 3c der Uitv. besch. IB 1964.

3. Er is ook een kwantitatieve beperking (speciaal van belang voor de aftrekbaarheid van ziektekosten); er is thans nl. een niet-aftrekbaar deel, bestaande uit een percentage van het onzuiver inkomen met een „centen”-maximum (zie de wettekst).

Ook hier zijn in het verleden talloze pogingen tot extensief gebruik van de aftrekregeling te constateren en ook hier heeft de wetgever enige malen ingegrepen, gealarmeerd door (dreigende) moeilijkheden in de uitvoeringssfeer. Zo zijn sinds 1965 uit de wet verwijderd de woorden „en dergelijke uitgaven”, welke voordien waren toegevoegd aan de woorden „uitgaven ter zake van ziekte, invaliditeit, sterfgeval” en welke aan deze lastencategorie de meer algemene betekenis verleenden van tegenslaguitgaven, „noodzakelijk als gevolg van enig onheil, het persoonlijk leven betreffend

en een zware belasting van het inkomen vormend” 19). Deze verwijdering, alsmede de kwalitatieve beperking der ziektekosten sinds 1971, leveren ongetwijfeld aanzienlijke winst op aan ambtelijke tijd en aan privacy, terwijl de regelmatig door fikse tegenslagen achtervolgde contribuabele daarvan wellicht geen hinder ondervindt. Maar wat bijvoorbeeld te denken van de lichamelijke gehandicapte, die wél de extra-kosten voor zijn maatschoeisel, doch niet die voor zijn maatkostuums als buitengewone lasten ziet aangemerkt?

Voorlopige conclusie

Onze korte belichting van de aftrekregeling ter zake van persoonlijke lasten in haar diverse onderdelen doet een beeld ontstaan, waarvan massaliteit, gecombineerd met incidenteel, fragmentarisch soelaas voor de betrokkenen, voornamelijk bestanddelen vormen. Als onze wetgever ooit mocht hebben bedoeld, ieders individuele draagkracht scherp te benaderen om daaruit ieders inkomstenbelastingbijdrage af te leiden, heeft hij daar na 80 jaar toch maar een schamel resultaat mee geboekt. De huidige regeling is dermate geobjectiveerd en ontlast van mogelijkheden tot „misbruik”, dat de individuele contribuabele zich daarin slechts als kuddedier, als clichémannetje vermag terug te vinden. Als contribuabelen kunnen wij slechts hopen dat onze eigen persoonlijke lasten, die naar onze eigen overtuiging onze eigen draagkracht negatief beïnvloeden voldoende in het min of meer collectieve, schematische patroon van die regeling zijn in te passen om onze belastingaanslag voor ons rechtsgevoel aanvaardbaar te maken. Een fatalistische hoop bij de rechtszekerheid, welke wij van onze fiscale wetgeving verwachten.

De aan het slot van de inleiding hierboven gestelde vraag is dan ook vatbaar voor een ontkennde beantwoording. De gehele regeling zal bovendien bijdragen aan de bekende gewaarwording

11) J. H. R. Sinnighe Damsté, *De wet op de inkomstenbelasting*, Tjeenk Willink, Zwolle, 5e druk, 1937, blz. 273.

12) Zie ook rapport Commissie-Hofstra d.d. 8 juni 1970 (Bel. ber. IB 18-74).

13) Zie bijv. BNB 1961/2 en 3, 1962/309, 1964/155, 1965/186, 1971/123 en 1972/132, alsmede art. 45 lid 1 slot Wet IB 1964 met de per 1 januari daarin aangebrachte wijziging. Zie echter ook het recente arrest van de HR d.d. 28 februari 1973, rolno. 17007 (*WFR* 1973/5126, Vakst. nieuws 31-3-1973 punt 18).

13a) Zie t.a.v. persoonlijke verplichtingen in het algemeen: J. C. J. van Vucht in *FED's fiscale brochure* (IB: 2.20) en C. van Soest in *WFR* 1973/51 25.

14) Rapport Commissie-Hofstra, bedoeld in noot 12.

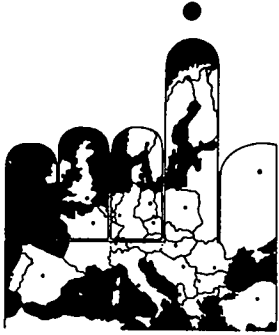
15) (O.m.) BNB 1963/140.

16) BNB 1955/212.

17) BNB 1954/44.

18) BNB 1969/94.

19) BiB no. 9170.

Invoering BTW

De invoering van de belasting over de toegevoegde waarde (BTW) in 1969 in ons land vond plaats in het kader van de Europese economische integratie. Het Verdrag van Rome hield de oprichting van een douane-unie tussen de zes landen in, die in 1970 volledig tot stand gekomen moest zijn. Daartoe moesten de economische barrières tussen de lidstaten (de binnengrenzen) verdwijnen. Elke invloed die het bestaan van de onderlinge staatkundige grenzen op grensoverschrijdend economisch verkeer zou kunnen uitoefenen, moest worden weggenomen.

Een mogelijke bron van versturende economische invloeden op het onderlinge handelsverkeer bestond uit de grensafrekening van omzetbelasting. Bij uitvoer van goederen wordt in het algemeen de over deze goederen geheven omzetbelasting door de fiscus aan de exporteur terugbetaald, zodat de goederen „belastingschoon” de grens overgaan. Bij invoer wordt over de invoerwaarde evenveel aan omzetbelasting

Opheffing van omzetbelastinggrenzen

geheven als op gelijksoortige in het binnenland voortgebrachte goederen drukt. Omdat een nationale regering dit systeem van grensafrekening van omzetbelasting op vermomde wijze als handelspolitiek instrument ter bescherming van de binnenlandse productie kan gebruiken (teveel omzetbelasting bij uitvoer terugbetalen en teveel bij invoer heffen) heeft de Europese Commissie gestreefd naar invoering van een systeem van omzetbelasting in de lidstaten, dat zo'n misbruik onmogelijk maakt.

De BTW is een omzetbelasting, die het mogelijk maakt op elk moment tijdens het productieproces het bedrag aan betaalde of verschuldigde omzetbelasting nauwkeurig vast te stellen. Bijgevolg kan bij in- en uitvoer gemakkelijk worden nagegaan, of niet teveel belasting wordt geheven of terugbetaald. Met dit oogmerk hebben de lidstaten van de EG een omzetbelasting van het BTW-type ingevoerd. De afrekening aan de grens is blijven bestaan en kan zeer nauwkeurig plaatsvinden. Het BTW-systeem is neutraal ten opzichte van grensoverschrijdend economisch verkeer.

Bij de invoering van de BTW werd gestreefd naar een zo groot mogelijke harmonisatie. Deze bleef in de EG echter beperkt tot invoering van een min of meer gelijk systeem. De overige modaliteiten zoals de hoeveelheid tarieven, de hoogte der tarieven, de vrijstellingen e.d. werden per lidstaat vastgesteld en wijken van elkaar af. Dit werkt niet verstorend in de EG door de grensafrekening. Bijgevolg ontvangt de fiscus van het land, waarheen een goed wordt uitgevoerd, de totale omzetbelasting die over de waarde ervan is geheven (bestemmingslandbeginsel). Dit strookt met de bedoeling van een verbruiksbelasting — de BTW is een verbruiksbelasting —, die bestaat uit een verkleining van het verbruik in een land ten einde de overheid in staat te stellen beslag op productieve krachten te leggen.

Opheffing omzetbelastinggrens

Naarmate de economische integratie vordert, ontstaat een streven tot het opheffen van ook de belastinggrenzen. De grensafrekening kan oponthoud voor het grensoverschrijdend verkeer betekenen. Dit wordt, o.a. in ons land, ondervangen door de afrekening niet aan de grens, maar in het binnenland te laten plaatsvinden. De verrekening van omzetbelasting vindt dan langs administratieve weg plaats via opgaaf door importeurs en exporteurs aan de fiscus met boekenonderzoek door de fiscus.

Hoewel de „grensafrekening” niet langer aan de grens behoeft te gebeuren, wil de Europese Commissie deze niettemin afschaffen. Wil het onderlinge handelsverkeer binnen het gebied van een douane-unie het karakter van „binnenlands” handelsverkeer krijgen, dan moet elke reminiscentie aan grensoverschrijding verdwijnen. Naar het oordeel van de Europese Commissie moet de gehele grensafrekening van omzetbelasting verdwijnen en is dit slechts te bereiken door de omzetbelastingtarieven in de lidstaten min of meer aan elkaar gelijk te maken. Niet alleen de systemen, maar ook de overige modaliteiten van de BTW zouden dan in alle lidstaten op elkaar moeten worden afgestemd of aan elkaar gelijk gemaakt.

De grensafrekening kan dan vervallen.

bij fiscaal ongeschoolde belastingplichtigen, dat al hetgeen met belasting samenhangt een magisch centrum vormt, waar men slechts kan binnendringen met behulp van de juiste bezweringsformules en kostbare sleuteltes.

Het wil mij voorkomen dat zij, die — onder het motto „beter iets gebrekkigs dan helemaal niets” — met de huidige regeling tevreden zijn, zichzelf blijmaken met een dode — althans stervende — mus. Stervend, omdat het duidelijk is dat de objectiveringstendensen verder zullen werken: daling van de belastingtarieven is binnen afzienbare tijd niet in beduidende mate te verwachten; evenmin stijging van de belastingmoraal of van de ambtelijke personeelsbezetting; daarentegen wél verdergaande automatisering van onze maatschappij. Het compromis tussen rechtvaardigheid en doelmatigheid, hetwelk ons fiscale bestel steeds heeft gekenmerkt, zal — mede door het verlangen naar vereenvoudiging (om niet te spreken van dat naar inkomensnivellering) — zijn zwaartepunt

verder gaan zoeken in de richting der doelmatigheid 20). Daar komt nog bij, dat een op rechtvaardigheidsmotieven berustende regeling als die der differentiatie in belastingvrije — voetbedragen in brede kring — ik denk hier aan ongetrouwden en AWW-treksters 21) — weerstand oproept. Ik ga dan nog voorbij aan het afwentelingsaspect van zulk een differentiatie.

Bezien tegen de hier in het kort geschetste achtergronden lijkt het raadzaam ons te bezinnen op de vraag, in hoeverre het thans nog aanwezige bestand aan fiscale maatregelen, gericht op het rekening houden met persoonlijke lasten, vatbaar is voor (verdere) inkrimping c.q. opheffing c.q. vervanging door (nadere) sociale maatregelen.

F. C. Wijle

20) Zie bijv. de in noot 10 bedoelde nota.

21) Zie het afgewezen initiatief-wetsontwerp Van Lier-Dolman (Zitting 1972-12099).

Een exportlevering naar een lidstaat krijgt zodoende fiscaal het karakter van een binnenlandse levering. De exportprijs bevat de betaalde BTW die op de factuur wordt vermeld. De importeur in een andere lidstaat mag deze omzetbelasting aftrekken zoals hij doet bij van binnenlandse leveranciers gekochte goederen. Voor de handel levert dit geen problemen op. Wel wordt afbreuk gedaan aan de BTW als verbruiksbelasting. Een deel van de belastingopbrengst vloeit immers toe aan de fiscus van het exportland. Wil men het karakter van verbruiksbelasting handhaven, dan moet de omzetbelasting die de exporteur heeft afgedragen aan de fiscus van zijn land, door deze worden overgemaakt aan de fiscus van het importland. Er moet dus een clearingstelsel tussen de nationale regeringen ontstaan, wat weliswaar technisch bewerkelijk is maar nauwkeurige verrekening mogelijk maakt.

Een gelijkmaking van de tarieven, vrijstellingen e.d. van de BTW in de lidstaten brengt evenwel belangrijke politieke gevolgen met zich. De nationale regeringen der lidstaten worden daardoor beknot in hun begrotingspolitiek. Ze zijn geen baas meer over hun omzetbelasting, een belangrijke bron van overheidsinkomsten. Eigenlijk is deze beknotting alleen aanvaardbaar in een economische en monetaire unie. Deze veronderstelt namelijk een economische autoriteit van de unie, die het economisch beleid in ieder geval in hoofdlijnen voert. Het valt moeilijk te verwachten, dat de regeringen der lidstaten afstand van een deel van hun fiscale autonomie doen, zolang de economische en monetaire unie nog niet tot stand is gekomen.

Nederlands voorstel

Vandaar, dat van Nederlandse zijde de gedachte is ontwikkeld, tot een opheffing van belastinggrenzen te komen zonder de tarieven van de BTW in de lidstaten gelijk te maken 1). Zo'n systeem vertoont de kenmerken van een systeem met gelijke tarieven. Doordat een importeur van een lidstaat de door de exporteur betaalde belasting mag aftrekken, ontstaat vanzelf een neutralisatie van tariefverschillen. Deze neutralisatie werkt voor het grootste deel van het de onderlinge grens overschrijdende verkeer, nl. het verkeer tussen ondernemers. Er ontstaan problemen wanneer degene die invoert niet omzetbelastingplichtig

is zoals particulieren en de overheid. Naarmate de tarieven der lidstaten minder van elkaar afwijken, worden deze problemen kleiner. Voor particulieren kan men de buitenlandse omzetbelasting op het goed laten drukken. Dit is thans reeds het geval bij de omvangrijke vrijstelling voor reizigersbagage (f. 450). Voor niet-ondernemers, andere dan particulieren, kan een vereveningstelsel worden bedacht. Een clearingstelsel tussen de fiscus der lidstaten is — evenals bij unificatie van de BTW — technisch uitvoerbaar.

Het aantrekkelijke van deze Nederlandse gedachte bestaat eruit, dat opheffing van omzetbelastinggrenzen mogelijk wordt, zonder dat de nationale regeringen zich thans reeds moeten vastleggen op geünificeerde belastingtarieven. Zo'n systeem blijkt evenwel door andere lidstaten in de EG niet aanvaardbaar geacht. Men is bang voor meer belastingfraude. Daardoor zou de fiscus belastingopbrengst ontberen en zouden de concurrentieverhoudingen verstoord kunnen worden.

1%-heffing

Intussen schijnt de Europese Commissie bezig aan het ontwikkelen van plannen tot unificatie van de BTW in de lidstaten. Volgens Vogelaar 2) gaat de Europese Commissie de invoering van de 1%-heffing aan eigen middelen gebruiken als een breekijzer om de gehele harmonisatie van de BTW opnieuw in gang te zetten met als einddoel de volledige harmonisatie van de omzetbelastingwetgevingen, met name de opheffing van de belastinggrenzen.

De Raad van Ministers heeft in 1970 besloten dat met ingang van 1975 de EG over eigen financieringsmiddelen kan beschikken 3). Daartoe behoort een heffing van maximaal 1% BTW op een grondslag welke op uniforme wijze door de lidstaten wordt vastgesteld volgens communautaire voorschriften. Naar verwachting zal de Europese Commissie binnenkort haar plannen over deze 1%-heffing ontvouwen.

Naar het schijnt, wil de Europese Commissie deze heffing nauw verbinden met de gewone afdracht van BTW door de belastingplichtige — een soort opcenten op de BTW — om de burgers in de EG te laten merken dat ze aan de EG meebetalen. De Europese Commissie

verwerpt daarmee de gedachte, de 1%-heffing door de nationale regeringen aan haar te laten afdragen op de wijze zoals bijvoorbeeld in ons land de gemeenten een bepaald aandeel van de belastingopbrengst ontvangen. Aan een macro-economische berekening van de 1%-heffing, gecombineerd met afdracht door de nationale regeringen, zijn veel technische voordelen verbonden 4).

Volgens Vogelaar zal de Commissie de 1%-heffing aangrijpen om meer eenheid in de BTW der lidstaten aan te brengen. Hij denkt onder andere aan vragen als: zal de kleinhandel verplicht onder de BTW vallen; blijven specifiek Nederlandse vrijstellingen zoals die voor radio en tv en voor de PTT gehandhaafd; zal de landbouwregeling blijven voortbestaan?

Vanuit het gezichtspunt van de Europese Commissie is deze tactiek begrijpelijk. Unificatie van de omzetbelasting zou een forse stap zijn in de richting van een meer op elkaar afgestemd begrotingsbeleid in de lidstaten. We bevinden ons in de eerste fase van de oprichting van de economische en monetaire unie. Tot nu toe is daarin de nadruk op de monetaire integratie gevallen, mede door externe ontwikkelingen. Het is een politieke eis, met name van Duitsland en Nederland, dat de integratie van het economische overheidsbeleid niet achterblijft bij de monetaire integratie. Daarom ligt het in de verwachting, dat deze beide landen de eenmaking van de BTW zullen steunen.

Europa Instituut Leiden

1) Vgl. C. P. Tuk, Omzetbelasting. Streven naar opheffing van grenscontrole, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 8 april 1971, blz. 281-291; F. A. van Alphen, Omzetbelasting. Uitbreiding toepassingsgebied Nederlandse wetgeving, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 8 april 1971, blz. 291-295; A. L. C. Simons, De opheffing van grenzen voor accijnzen en omzetbelasting. Enige staatsrechtelijke problemen en fiscale wensen (II, slot), *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 22 februari 1973, blz. 165-171; B. M. Veenhof, Fiscale harmonisatie: de communautaire doeleinden, en hun gevolgen voor de Lid-Staten (II, slot), *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 8 februari 1973, blz. 127.

2) P. J. Vogelaar, In afwachting van een tweede-generatie-BTW, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 26 oktober 1972, blz. 901-905.

3) Klaus Schneider, Eigene Einnahmen für die Europäische Gemeinschaft, *Europäische Steuerzeitung*, augustus 1970, blz. 79-89.

4) Vgl. Simons, a.w., blz. 170-171.

**Indien u niet álles op economisch gebied kunt lezen,
dan kunt u ESB onmogelijk missen.**

Wie bewaakt de bewakers?

Hoewel in grote lijnen instemmend met de zakelijke inhoud van Prof. Hellema's opmerkingen in verband met de inkomenspolitiek 1), lijken een paar kanttekeningen nuttig ter wille van een relativering van de mate waarin „het” parlement ter zake tekortschiet.

De vraag: „Wie bewaakt de bewakers?” of anders gezegd: „Wie controleert de controleurs?”, schijnt de goed-Nederlandse verwoording te zijn van Prof. Hellema's erudiete retorische vraag „Quis custodiet ipsos custodes” 2). Zij werd gesteld ná de volgende zinsneden:

„... zowel van de zijde van de regering als van het parlement doodgezwegen. Politiek zit er natuurlijk geen brood in om zichzelf en een zo grote groep bevoorrechten dit privilege geheel of gedeeltelijk te ontnemen. Ik heb er aan de hand van door het ministerie van Binnenlandse Zaken verstrekte gedeflatteerde cijfers op gewezen dat tal van pensioenen een contante waarde vertegenwoordigen van meer dan een miljoen ... Een zelfstandige die een pensioen gelijk aan dat van een minister in even korte tijd zou willen opbouwen, zou daarvoor een extra inkomen van ca. 4 ton moeten genieten” 3). De heer Boersma vergeet bij zijn limiet van f. 100.000 dergelijke kleinigheden die een minister naast zijn salaris geniet”.

Men proeve de sfeer van deze context van de latijnse vraag!

Welnu, dát Prof. Hellema naar die cijfers van de minister van Binnenlandse Zaken kón verwijzen komt omdat die cijfers verstrekt zijn ingevolge vragen van een *parlementsfractie* 4)! De heer Boersma (en vrijwel alle *parlementsfracties*) mogen geneigd zijn ter zake liever de andere kant uit te kijken, maar niet HET parlement. Drs. E. Nypels is

er blijkens een artikel in *Elsevier* genoeg kwaad om aangekeken door collega-parlementariërs, maar hij heeft *niet* gezwegen bij de parlementaire behandeling der politieke pensioenwet medio 1969, en zijn fractie heeft tegengestemd. (DS-70-er Drees heeft dat recent in het debat inzake de demonstratie over ambtenaren-pensioenen in de Tweede Kamer nog in herinnering gebracht). De budgettaire (belasting)effecten van het verschil in behandeling tussen zelfstandigen en werknemers (+ politici) ter zake van de oudedagsvoorziening zijn door fractiegenoten van Nypels herhaaldelijk naar voren gebracht en hebben zelfs geleid tot een besluit van de D'66-fractie om tegen een wetsontwerp te stemmen omdat de regering die effecten niet erg serieus behandelde 5).

Er is, mede n.a.v. Prof. Hellema's artikelen, wel degelijk bij de parlementaire behandeling van de oudedagsreserve van zelfstandigen gesproken over de belastingderving door de vrijstelling van werknemerspensioenpremies 6); zelfs is zijn naam daarbij genoemd, al zijn niet ál zijn cijfers geciteerd. En ook reeds veel eerder 5) werd vanuit de complementaire optiek 7) geëist dat de regering met behoorlijke cijfers zou komen betreffende de budgettaire consequenties indien zelfstandigen dezelfde fiscale mogelijkheden zouden krijgen t.a.v. oudedagsvoorziening als ambtenaren (en die mogelijkheden zouden kunnen benutten). Het gaat naar ik aanseem toch ook Prof. Hellema om een *gelijke* behandeling voor de wet van alle burgers, en dan doet het er niet toe of een privilege wordt opgeheven door aan iedereen die fiscale

faciliteit te geven, of door hem aan de geprivilegeerden te ontnemen, of door iets daartussenin 8).

Ook is het diezelfde fractie geweest die bewerkstelligde dat de regering — zonder dat te beseffen — de cijfers verstrekte waaruit bleek dat door de recente fiscale faciliteiten voor oudedagsvoorzieningen voor zelfstandigen — die niet in één klap zullen worden ingevoerd, maar gefaseerd vanwege de budgettaire gevolgen — de discriminatie nog op geen stukken na is opgeheven, terwijl door de formuleringwijze der vragen bovendien een buiten-fiscaal privilege-aspect althans ten dele werd verwerkt dat door Prof. Hellema niet werd genoemd, maar dat allermint verwaarloosbaar is: het verschil in winst + kostenmarge (dus in prijs) dat geldt voor een ambtenaar voor wie de ABP-tarieven gelden, en voor een zelfstandige die is aangewezen op veel duurdere leveranciers voor hetzelfde produkt (lijfrente).

Herhaaldelijk 9) en zeer recent nog bij de begrotingsbehandeling van Financiën is door leden van diezelfde kamerfractie erop gewezen dat het toch wat vreemd is inkomstenbelasting te heffen op rente uit guldensvorderingen, terwijl die rente niet eens voldoende is om de hoofdsom waardevast op hetzelfde peil te houden; dit mede als complement van de wel door socialisten bepleitte beperking van de aftrekmogelijkheden voor (hypotheek)rente van guldensvorderingen die dienen ter financiering van een waardevast stuk bezit.

Het spijt mij voor Prof. Hellema, maar de suggestie alsof het HELE parlement zwijgt over de zaken die hem (en o.a. mij) hoogzitten en inderdaad te weinig aandacht krijgen, mag niet onweersproken blijven. Een deel van het verlies van D'66 is eraan te wijten dat haar kamerfractie in het zicht der verkiezingen heeft gemeend toch niet te moeten zwijgen over deze materie van onzichtbare, belastingvrije inkomens van hoogbetaalde werknemers via de werkgeversbijdragen in de pensioenpremies 10). Die fractie deed dat ondanks voorspelbaar en tevoren beseft electoraal verlies, omdat

1) *ESB*, 14 februari 1973, blz. 141.

2) Handelingen der Tweede Kamer der Staten-Generaal (Hand. II) 26 september 1972, blz. 60 rechterkolom onderaan.

3) Zie ook *ESB*, 9 juli 1969, blz. 690.

4) Zie schriftelijke stukken betr. Wetsontwerp 11509 en Hand. II, 16 november 1971, blz. 1102, rechterkolom midden; 1969-11-17, blz. 1143. Overigens heeft Prof. Hellema zelf in een ander weekblad met een minder wijde verspreiding dit wél vermeld.

5) Hand. II, 17 november 1971, blz. 1143, 1e kolom midden, en 23 november 1971, blz. 1218.

6) Hand. II, 26 juli 1972, o.a. blz. 63.

7) De reden voor die keuze is dat het mij onjuist lijkt de op het draagkrachtbeginsel berustende LB/IB toe te passen op een definitie van inkomens waarvan een groot (door derden bepaald) deel *niet* vrij besteedbaar is; dat

deel moet niet alleen worden besteed voor een bepaald doel, doch ook nog bij een door derden aangewezen „winkel”, tegen een door derden of vierden vastgestelde prijs. En die „derde” is niet de overheid. Naast dat meer principiële argument voor de keuze van een aan Prof. Hellema's becijfering complementaire invalshoek voor dezelfde problematiek, is er ook een praktisch bezwaar: De sterk progressieve IB-tarieven, indien toegepast op een inkomensbegrip *inclusief* de tegenwaarde van de toename der pensioenrechten, leiden tot absurditeiten omdat de betrokkene voortijdig verhongert. Prof. Hellema spreekt zelf in *ESB* van „backservicebedragen, die per individu soms in de tonnen lopen”! Tariefsverandering is dus vereist, en dan klopt een becijfering die gebaseerd is op de huidige tarieven toch niet meer. Een oplossing der onderhavige problematiek

eist én zichtbaar maken van de individuele pensioenpremie én een zekere mate van medezeggenschap der werknemer over de mate waarin een deel van zijn arbeidsbeloning wordt geblokkeerd voor „uitgesteld loon” én een zekere mate van zeggenschap van de spaarder (verzekerde) over zijn eigen spaargeld én (vermoedelijk) aanpassing der belastingtarieven. Waarschijnlijk ook is het noodzakelijk dat de wetgever minima en maxima vaststelt voor fiscaal geprivilegeerd sparen en dat niet alleen voor die variant die formeel spaarloon heet.

8) Hand. II, 24 oktober 1972, blz. 532, linkerkolom.

9) Voorl. Verslag Tweede Kamer betr. wetsontw. 11819: beperkt fiscale vrijstelling inkomsten uit vermogen.

10) *Elseviers Weekblad*, 2 maart 1973, blz. 1 en Hand. II, 26 september 1972, blz. 59-64 en 81.

zij het nodig vond dit soort verwijten, door Prof. Hellema aan „het” parlement gemaakt, zoveel tegen te gaan als in de macht ligt van een *parlementsfractie*. Ik heb geen reden om hoog op te geven van het niveau van de parlementaire democratie dat in Nederland is bereikt, maar tegen de volstrekt generaliserende benadering van „het” parlement door Prof. Hellema moet ik wel bezwaar aantekenen, zonder partijpropagandistische oogmerken maar ter wille van het niet nodeloos discrediteren van „het” parlement.

Waarbij dan nog als kanttekening geplaatst kan worden dat inkomenspolitiek veel te maken heeft met de feitelijke machtsverdeling in de samenleving. Daarbij stem ik van harte in met Dr. A. Peper, die in dezelfde *ESB* op blz. 148, duidelijk uiteenzet dat we in Nederland in hoge mate een corporatistische machtsstructuur hebben waarin de positie van regering en parlement zo zijn uitgehold dat je je als kamerlid wel eens afvraagt of het — gezien de feitelijke machteloosheid van hen die met *algemeen* en rechtstreeks kiesrecht zijn gekozen — de prijs waard is om ten koste van veel electoraal verlies toch te pogen op zakelijke wijze in de volksvertegenwoordiging bezig te zijn.

G. Nooteboom

Naschrift

De heer Nooteboom komt op tegen mijn verwijt aan het parlement en meent dat ik daarmee hem en zijn fractie onrecht doe. Ik heb in vroegere publikaties zijn naam genoemd, niet alleen in het *Fiscaal Weekblad*, maar ook in *Elseviers Weekblad* van 20 augustus 1972.

Naar ik meen is het niet ongebruikelijk om, als slechts enkele leden van een collectiviteit hun stem laten horen, toch de collectiviteit in gebreke te stellen. Wij verwijten het Duitse volk zich achter Hitler te hebben geschaard, al zijn er voortreffelijke uitzonderingen geweest. Om een ouder historisch voorbeeld te noemen, „In matters of commerce the fault of the Dutch, is giving too little and asking too much”. Zijn daar ook geen uitzonderingen op deze generaliserende kritiek?

Ik heb getracht de zaak buiten de partijpolitieke sfeer te houden. Degene die de moeite neemt om de in de noten van de schrijver genoemde plaatsen in de wetsontwerpen en Handelingen na te gaan, zal overigens tot de conclusie komen, dat D'66 en ondergetekende deze materie toch wel uit een verschillend standpunt benaderen.

In de „Code of professional responsibility and Canons of juridical ethics” van de American Bar Association, komen o.a. de volgende zinnen voor:

„Changes in human affairs and imperfections in human institutions make necessary constant efforts to maintain and improve our legal system”.

en verder:

„If a lawyer believes that the existence or absence of a rule of law, substantive or procedural, causes or contributes to an unjust result, he should endeavour by lawful means to obtain appropriate changes in the law and the repeat or amendment of laws that are outmoded”.

Naar mijn mening is dit niet alleen de taak van de juristen, maar zeer speciaal ook van de regering en van de leden van het parlement. Blijven deze daarbij in gebreke, dan behoort dit aanleiding te geven tot kritiek in het bijzonder wanneer zij zelf tot de bevoorrechten behoren. Ziehier de context van de latijnse vraag.

Dat ik minister Boersma met name noemde, houdt verband met twee omstandigheden. Wanneer men de literatuur over de inkomensverdeling leest, vindt men verscheidene schrijvers, die een cijfer noemen voor een aanvaardbaar maximum inkomen.

Dat is dan meestal in de orde van grootte van hun eigen inkomen. Ik vind het nogal kinderlijk de eigen positie als maatstaf te nemen voor hetgeen maatschappelijk aanvaardbaar is. In de tweede plaats, omdat minister Boersma met twee van zijn ambtgenoten de beoefenaren van zelfstandige beroepen op het matje hebben geroepen om hun inkomen te matigen. Daarover schreef ik elders:

„Het lijkt mij voor deze excellenties een pijnlijke situatie, wanneer zij althans voldoende geïnformeerd zijn omtrent hun geprivilegieerde positie. Hoe kan men met gezag anderen tot matiging aanmanen, wanneer men zelf, zoals de hierboven vermelde minister, in acht ja-

ren belastingvrij een pensioen opbouwt ter waarde van f. 1.100.000”?

Wanneer de heer Nooteboom schrijft: „Het gaat, naar ik aanneem, toch ook Prof. Hellema om een gelijke behandeling voor de wet van alle burgers . . .”, dan is mijn antwoord onvoorwaardelijk: „ja, dat is een van de fundamentele rechtsbeginselen”!

Maar zoals ik in mijn artikel meen te hebben aangetoond, is er geen gelijke behandeling wanneer men de meest uiteenlopende pensioenregelingen allemaal vrijstelt en bovendien bij de heffing van de vermogensbelasting geen onderscheid maakt tussen hoge en lage pensioenrechten en tussen degenen, die naast hun vermogen aanspraak hebben op pensioen en degenen die daarop geen aanspraak hebben.

In onze belastingwetten — en dat is gezien de hoogte van de tarieven onvermijdelijk — wordt getracht met het grootste perfectionisme rekening te houden met zelfs kleine verschillen in draagkracht. Maar bij de pensioenen verwaarloost men enige miljarden. De uitkomst van de berekening, die ik daaromtrent maakte, was voor mijzelf een verrassing. Ik had niet verwacht dat het onrecht een dergelijke omvang had. Zou men deze vrijstellingen elimineren in plaats van ze uit te breiden, dan zouden de belastingtarieven met 20% kunnen worden verlaagd. Met volstrekt onvoldoende maatregelen als de oudedagsvoorziening voor zelfstandigen, die bovendien maar voor een zeer beperkte groep soelaas brengt, lost men het probleem niet op.

H. J. Hellema

Dr. Wazir Singh: Policy development, a study of the Social and Economic Council of the Netherlands. University Press, Rotterdam, 1972, 210 blz. f. 57,50.

De auteur, afkomstig uit India, waar hij lid is van de Planning Commission of the Government of India te New Delhi, studeerde in het kader van een onder auspiciën van de Nederlandse regering bestaand uitwisselingsprogramma gedurende twee jaar aan het Institute for Social Studies te Den Haag en rondde zijn studie af met een proefschrift over de Sociaal-Economische Raad; als zijn promotor fungeerde Prof. Bosman,

kroonlid van de Raad, die het werk ook van een korte inleiding voorzag.

Op het eerste gezicht lijkt een werk van een buitenlander over een Nederlandse beleidsvoorbereidende instantie, waarvan naam en bekendheid geen nadere uitleg meer behoeven, in theoretisch opzicht nauwelijks tot de verbeelding te kunnen gaan spreken. Het kan evenwel een verfrissende aangelegenheid zijn over een zo fundamenteel onder-

werp als het functioneren van onze SER het eens van een ander te horen, zeker wanneer deze afkomstig is uit een levensfeer die zo totaal verschilt van de onze.

Singh gaat, hoewel hij meermalen verwijst naar het werk van Prof. Scholten (*De Sociaal-Economische Raad en de ministeriële verantwoordelijkheid*), dat over de juridische en bestuurlijke kanten handelt, duidelijk een andere kant op; de hoofdtitel van zijn werk duidt daar ook reeds op. Het functioneren van de Sociaal-Economische Raad in Nederland is in zijn werk als case-study geïncorporeerd in een meer theoretische beschouwing over opbouw, ontwikkeling en uitvoering van een sociaal-economisch beleid op nationaal niveau in het algemeen — gebaseerd op eerder ontwikkelde theorieën in dit vlak — en de plaats welke een overlegorgaan van de signatuur van de SER daarin vervult en, wellicht nog essentiëler, zou kunnen vervullen. Daartoe heeft de auteur zich niet slechts in het werk van de Raad verdiept door kennisneming van wetgeving en literatuur, maar ook door persoonlijke gesprekken met zijn leden en in het bijzonder door middel van een zeer uitvoerige vragenlijst — opgenomen als Appendix I — aan alle 45 leden van de Raad. Ten aanzien van de literatuur verkeerde de auteur uiteraard in de moeilijke omstandigheid van het niet beheersen van de Nederlandse taal, vandaar dat van de beantwoording van deze vragenlijst voor hem alles afhing. Aan de formulering van de vraagstelling heeft hij dan ook alle zorg besteed en gelukkig voor hem was de response dusdanig hoog — 33 leden —, zodat de benodigde informatie in zijn eigen taal ter beschikking kwam.

Het eerste deel van de drie waaruit het werk bestaat omvat „The scope and background of the study”. Hoofdstuk I “Introduction” geeft een sociaal-economische dwarsdoorsnede van Nederland als geheel, een globaal overzicht van ontstaan en taak van de SER, alsmede een beschouwing van hetgeen volgens hem onder de begrippen “sociale verandering” en “ontwikkeling” moet worden verstaan. Hoofdstuk II “The background” bevat de theoretische ondergrond van de studie; verschillende bestaande theorieën op het gebied van beleidsontwikkeling, o.a. van Braibanti, Dror en Simon, worden hier geëxposeerd.

Het tweede deel “The Social and Economic Council of the Netherlands; a case study” is het meest omvangrijke (10 hoofdstukken), want het bevat alle resultaten van het verrichte onderzoek, zijnde de antwoorden op de aan de leden gestelde vragen, gerangschikt naar de onderwerpen beleidsvormingskader en beleidsvormingsproces, zowel in positieve zin (wat het is) als in normatieve zin (wat het zou moeten zijn).

Hoofdstuk III “The Social and Economic Council of the Netherlands

(I.M.)

Voor boeken op het gebied van economie, sociologie, recht, medicijnen en techniek:

WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL ROTTERDAM B.V.

Waarin opgenomen:
De Wester Boekhandel N.V.
Stamboekhandel Rotterdam

Rochussenstraat 223, Rotterdam 3003
Tel. (010) 23 46 92, 23 20 76, 23 90 39 en 25 39 41

Vestiging in de Erasmus Universiteit, Complex Woudestein. Tel. (010) 14 55 11, toestel 31 15.

(Buiten openingstijden neemt onze automatische telefoonbeantwoorder uw bestellingen op, onder nr. (010) 23 46 92).

background, objectives, functions and structure” gaat uitvoerig in op de omstandigheden waaronder en de achtergrond waartegen de SER is ontstaan, haar samenstelling, bevoegdheden, comités en functies; het is qua inhoud wat meer historisch en juridisch van aard dan de overige hoofdstukken.

De hoofdstukken IV en V zijn meer één geheel onder de titel “Frame-work of policy-making”; het eerste “Organisational objectives and functions” analyseert de doelstellingen van de Raad in de zin van de Wet op de Industriële Organisatie van 1950 alsook de functies welke hieruit voortvloeien, terwijl het tweede “organisational structure” zich bezighoudt met de vraag welke maatschappelijke groepen er in werkelijkheid in de SER vertegenwoordigd zijn. De volgende vier hoofdstukken vormen ook één geheel onder de titel “Process of policy-making”.

Hoofdstuk VI “Inputs” gaat niet zozeer over productiefactoren die worden ingeschakeld om de Raad te doen functioneren, maar over inbreng van kennis, informatie, ervaring en deskundigheid van de leden.

Hoofdstuk VII “Internal procedures and processes” omvat de gang van zaken welke moet worden gevolgd om deze inbreng in dienst te stellen van het doel en het gebruik dat de leden ervan maken.

Hoofdstuk VIII “Links and interactions with other organisations and institutions” gaat over de betrekkingen van de SER met het Centraal Bureau voor de Statistiek, het Centraal Planbureau, De Nederlandsche Bank, de universiteiten en de politieke instellingen en bevat, al blijkt dit niet uit de titel van het hoofdstuk (waarom?) een beschouwing over de invloed van een SER-advies op de regering en, in laatste instantie, op het parlement; een in dit verband door de auteur aan de leden gestelde vraag luidde: „Bent u het in het algemeen eens met de opvatting dat het al of niet volgen door de regering van een SER-advies afhangt van de steun welke het krijgt van de drie fracties van de Raad”. Het merendeel van de respondenten beantwoordde deze vraag bevestigend.

Hoofdstuk IX “Important considerations for, and nature of, decision making” behandelt de besluitvorming van de Raad, hetgeen in feite neerkomt op het samenstellen van een advies door een door de regering te nemen beslissing.

Nu deze gehele totstandkomingsgang van de adviezen van de Raad is geschetst, resteert de niet minder belangrijke vraag wat er in werkelijkheid mee wordt gedaan.

Hoofdstuk X “A general evaluation of outputs” legt eerst het probleem op tafel welke criteria aangelegd moeten worden om het werk van de SER op zijn waarde te schatten. Het aantal uitgebrachte adviezen is de laatste jaren sterk toegenomen, waarbij wel moet worden bedacht dat een advies alleen op verzoek van de regering wordt uitgebracht. Het aanleggen van kwantitatieve normen is uiteraard moeilijker, maar toch zijn er wel aanknopingspunten zoals: de reikwijdte van het advies, de mate waarin het berust op deskundigheid en informatie en de mate waarin het belangen met elkaar verenigt.

Belangrijk is hierbij natuurlijk om terug te zien naar hetgeen eerdere adviezen hebben bewerkstelligd. Hier bood de enquête weer uitkomst: in het algemeen waren de respondenten van mening dat deze het meest bevorderend hebben gewerkt voor een hoog niveau van nationaal inkomen, werkgelegenheid, concurrentie en inkomensverdeling, alsook hebben bijgedragen tot een geslaagde landbouwpolitiek. Men was over het algemeen negatiever in de beantwoording aangaande de bijdrage tot een bevredigende uitvoering van de Wet op de Industriële Organisatie, met name wat betreft het PBO-stelsel. De conclusie van de auteur is dat de adviserende functie van de SER zeer effectief is aangaande de doeleinden van economische politiek, maar dat deze op het sociale vlak tekortschiet (hierover later meer).

Hoofdstuk XI “The Council’s performance as an institution” is meer theoretisch; het functioneren van de SER als vitaal onderdeel van het gehele Nederlandse institutionele kader wordt getoetst aan bestaande theorieën. Hierbij twee aspecten, te weten het interne, d.w.z. in hoeverre er consistentie bestaat

tussen doel, structuur, prestaties van de leden en procesgang en het externe, d.w.z. consistentie met de waarden en doeleinden van de maatschappij binnen het algehele kader van beleidsadviserende instanties. De auteur meent zich op deze punten blijkens de door hem opgedane kennis positief ten aanzien van het functioneren van de SER te kunnen opstellen.

Hoofdstuk XII "The changing context and the Council analyses and recommendations" draagt het karakter van een afronding van de studie; de verkrengen en in dit hoofdstuk geanalyseerde informatie wordt geplaatst op de theoretische fundering waarvan is uitgegaan.

Kort weergegeven is de visie van de auteur als volgt: De enorme industriële ontwikkeling van Nederland na de tweede wereldoorlog heeft een sterke invloed gehad op het sociaal-culturele levenspatroon en op de gedurende tientallen jaren bestaande klasse- en godsdienstige tegenstellingen. Deze zijn, vooral gedurende de laatste jaren, steeds meer afgebokkeld als gevolg van vernieuwingen in het denken over de plaats van de mens in de samenleving. Drie tendensen spelen hier: het gevoel dat onze materiële noden wel goeddeels zijn bevredigd en, nu de behoefte meer is gericht op participatie in alle lagen van het maatschappelijk proces,

vervolgens toenemend inzicht in de noodzaak van meer middellange- en lange-termijnplanning op velerlei gebied en tenslotte het bewustzijn en de herkenning van vele problemen die door de sociale betrekkingen worden opgeworpen. Dit gehele proces van veranderingen beïnvloedt uiteraard ook het functioneren van de Sociaal-Economische Raad, die meer en meer een schakel wordt in een toekomstig ontwikkelingsproces. Juist met het oog op die sociale betrekkingen beschikt de Raad niet over de kennis en informatie welke nodig zou zijn om dat ontwikkelingsproces te begeleiden en — belangrijker — voor te zijn. Er zou voor dit doel dan ook een Sociaal Planbureau moeten komen als equivalent van het Centraal Planbureau. Ook is meer inbreng van andere wetenschappen, zoals technologie en natuurkunde nodig. De zwakkere groeperingen in de samenleving zouden beter in de Raad vertegenwoordigd moeten zijn. Eveneens zou het aanbeveling verdienen de Raad te ontheffen van administratieve taken in de zin van de Wet op de Industriële Organisatie, waardoor hij meer gelegenheid krijgt zijn beleidsadviserende taak te vervullen.

Dit zijn de voornaamste van de vele aanbevelingen van de auteur ten aanzien van het werk van de SER.

Hoofdstuk XIII "Towards a better understanding of policy development"

omvat tegelijk het derde en laatste deel: "An overall view". Het hoofdstuk is niet een gebruikelijke „samenvatting en conclusie", maar een beschouwing over de wijze waarop en de voorwaarde waaronder een samenleving zich zou moeten ontwikkelen, met sterke nadruk op het kwalitatieve element, en in het bijzonder de plaats van de mens daarin, zowel in sociaal-economisch als in sociaal-cultureel opzicht. Met name benadrukt de auteur het belang van de zorg voor sociaal en economisch zwakke minderheidsgroepen, alsook hoezeer de belangen van die groeperingen welke niet als zodanig in de beleidsvormende instanties zijn vertegenwoordigd dienen te worden gewaarborgd.

Het slot van het betoog geldt — vanzelfsprekend — de Sociaal-Economische Raad als basis voor een toekomstige beleidsontwikkeling in Nederland, en wordt nogmaals gewezen op de constructieve wijze waarop hij zijn rol in de sociaal-economische ontwikkeling in Nederland na de tweede wereldoorlog heeft vervuld.

Kon de lezer zich eerder reeds verwonderen over de grote kennis van het sociaal-economische levenspatroon van ons land welke Dr. Wazir Singh zich in de betrekkelijk korte tijd die hij hier heeft gewerkt en gestudeerd heeft eigen gemaakt — waarbij hij meermalen blijkt geeft zich ook te hebben georiënteerd

CENTRALE VAN HOGERE FUNCTIONARISSEN BIJ OVERHEID EN ONDERWIJS (CHA)

Statenplein 3 's-Gravenhage

Bij het Secretariaat van bovengenoemde centrale bestaat per 1 juli a.s. een vacature voor

WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER

Gevraagd wordt: ervaring op het gebied van arbeidsrecht, ambtenarenrecht, pensioenregelingen en personeelszaken.

Een academische of daarmee gelijk te stellen opleiding is vereist.

Gedacht wordt aan een econoom of jurist met ervaring op bovengenoemde gebieden in de leeftijd van plm. 35 tot 40 jaar.

Geboden wordt: goede salariëring (in overleg vast te stellen). Pensioenvoorziening en ziektekostenvergoeding zijn in een Personeelsreglement geregeld.

Promotie-mogelijkheden aanwezig.

Ervaring opgedaan in een functie bij de overheid, het onderwijs of bij landelijke verenigingen op het gebied van belangenbehartiging strekt tot aanbeveling.

Gegadigden dienen bereid te zijn tot het ondergaan van een psychotechnisch- en medisch onderzoek.

Sollicitaties met uitvoerige persoonsinformatie onder bijvoeging van een recente pasfoto kunnen **schriftelijk** worden gericht aan de Secretaris van het Centraal Bestuur CHA, drs. A. A. C. Reedijk, Statenplein 3, 's-Gravenhage, onder vermelding „Vacature W.M.".

buiten het directe gezichtsveld van zijn studie —, in deze slotbeschouwing kan hij getroffen worden door de uitermate positieve en waarderende wijze waarop de auteur zich uitlaat over de Nederlandse bevolking, ons open en stabiele democratische staatsbestel en onze op hoog peil staande economie met haar goed ontwikkelde institutionele beleidsvormende kader. Kortom, alles wat noodzakelijk is om verder te gaan op de weg die leidt naar op adequate wijze het hoofd bieden aan alle in de toekomst opdoemende behoeften.

Bij het lezen daarvan zou een buitenlander ongetwijfeld sterk onder de indruk raken van ons sociaal-economische systeem en als Nederlander kan men zich inderdaad afvragen of de auteur ons niet wat te idealistisch ziet. Zo heeft hij niet (kunnen) voorzien dat sociale en economische ontwikkelingen op een bepaald moment met elkaar in conflict kunnen raken (milieu en groei). Aan de andere kant is het toch ook wel eens goed er juist door een buitenstaander op te worden gewezen dat wij in Nederland wat

dat systeem betreft veel hebben om dankbaar voor te zijn, al functioneert het dan wel eens niet zo ideaal als wij graag zouden willen.

Dr. Singh heeft een boeiend en goed gedocumenteerd boek geschreven, dat helaas waanzinnig duur is.

H. N. Hoogendonk

K. Hinderer: Grundbegriffe der Wahrscheinlichkeitstheorie. Springer Verlag, Berlijn, 1972, 247 blz., DM 19,80.

Dit boek is een samenvatting van een serie inleidende colleges over de waarschijnlijkheidstheorie voor wiskundigen en wiskundig geïnteresseerden. De uitgave is in drie delen gesplitst. Het eerste deel behandelt de discrete waarschijnlijkheidsruimten, het tweede deel de hulpmiddelen bij de meet- en integratietheorie en het laatste deel gaat over algemene waarschijnlijkheidsruimten.

E.H. Schein: Het organisatieadvies en de manager. Samsom, Alphen aan den Rijn, 1973, 157 blz. f. 19'50.

Goede samenwerkingsverbanden zijn essentieel voor de onderneming. De auteur van dit boek beweegt zich op het terrein van de begeleiding van groepsprocessen. Met name het eerste deel van dit interessante boek, waarin zaken als menselijke processen binnen de organisatie, communicatieprocessen, en processen tussen groepen worden behandeld, is niet alleen voor organisatie-adviseurs van belang.

OECD: Decision, planning and budgeting. OECD, Parijs, 1972, 207 blz., \$ 4.50.

In deze uitgave die onder auspiciën stond van het Centre for Educational Research and Innovation, behandelen verschillende auteurs beleidsproblemen die zich voordoen bij het besturen van de universiteit van Kopenhagen.

Voor het **BUITENLANDBEDRIJF/Sekretariaat** van het hoofdkantoor te Amsterdam vragen wij een

statistisch medewerker

Zijn werkzaamheden zullen voornamelijk bestaan uit:

- het verzamelen van financieel-administratieve gegevens betreffende omzet, baten en kosten;
- het analyseren en interpreteren van deze gegevens.

Onze gedachten gaan uit naar een medewerker, die over ervaring op dit gebied beschikt en bij voorkeur al in het bezit is van het diploma Statistisch Assistent. Leeftijd 25-45 jaar.

Belangstellenden voor deze functie kunnen schriftelijk of telefonisch contact opnemen met de heer J. H. Makkink van de afdeling personeelszaken, postbus 1800 te Amsterdam. Telefoon 020 - 21 13 00, toestel 2123.

NMB
NEDERLANDSCHE MIDDENSTANDSBANK